

**NİKOMEDİA HOŞGÖRÜ FERMANI'NIN KOCAELİ KENT
KÜLTÜRÜ VE TOPLUMSAL BELLEK BAĞLAMINDA YERİ VE
ÖNEMİ**

Elif Su Koçyiğit

161147204

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güzel Sanatlar Anasanat Dalı

Sanat Politikaları ve İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cem Çınar

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Mayıs 2020

**NİKOMEDİA HOŞGÖRÜ FERMANI'NIN KOCAELİ KENT
KÜLTÜRÜ VE TOPLUMSAL BELLEK BAĞLAMINDA YERİ VE
ÖNEMİ**

Elif Su Koçyiğit

161147204

Orcid: 0000-0003-2072-3014

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güzel Sanatlar Anabilim Dalı

Sanat Politikaları ve İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cem Çınar

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Mayıs, 2020

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Doküman No	FR-178
İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
Revizyon Tarihi	23.01.2020
Revizyon No	01
Sayfa	1

05/ 05./2020

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bulguların sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmamın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Elif Su KOÇYİĞİT

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen bölüm hocalarım, Sayın; Prof. Dr. Selahattin Yıldız'a, Doç. Dr. Mehmet Özen'e, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Kaya Özakgün'e, Dr. Öğr. Üyesi Cem Çınar'a, Doç. Dr. Üyesi Müjgan Yıldırım'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmamda bana kişisel arşivi ile destek sağlayan yazar F. Yavuz Ulugün'e, röportaj yapma fırsatı veren ve İzmit'e bütün enerjisi ile sahip çıkan ÇEKÜL VAKFI Kocaeli Şube Başkanı Sayın Numan Gülşah'a teşekkür ederim.

Ayrıca tez çalışmam kapsamında maddi manevi katkılarını esirgemeyen sevgili Çağdaş Anıl Oruç'a ve Sayın Deniz Akbulut'a teşekkürlerimi sunarım.

Elif Su Koçyiğit

Mayıs, 2020

ÖZ

NIKOMEDIA HOŞGÖRÜ FERMANI'NIN KOCAELİ KENT KÜLTÜRÜ VE TOPLUMSAL BELLEK BAĞLAMINDA YERİ VE ÖNEMİ

Elif Su Koçyiğit
Yüksek Lisans Tezi
Güzel Sanatlar Anasanat Dalı
Sanat Politikaları ve İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cem Çınar
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020

Bu çalışma, İzmit kentinin tarihinde Roma İmparatorluğu'nda Nikomedia olarak başkentlik yaptığı döneme ait tarihsel bir gerçekliği anlatmaktadır. M.S. 311 yılında açıklanan “Hoşgörü Fermanı” tarihte dinler arası hoşgörü ve toleransın başlangıcı olmuştur. Aynı zamanda başkent olma sebebi ile sahip olması gereken tarihi değerin ortaya çıkması için çalışmaların yapılması gerekmektedir. İzmit'in sanayi kenti olmasının dışında içinde sakladığı tarihsel dokunun gün yüzüne çıkması önemlidir. Turizm ile ilgili haklı payının kendisine verilmesi için yapılacak arkeolojik çalışmaların sistemli hale gelmesi gerekmektedir. Kentin şimdiki konuklarıyla kültürel bağlarını güçlendirebilmesi için bu zenginliğin farkına vardtıracak çalışmaların yapılması önemlidir. Toplum, yaşadığı kentin kültürel değerlerinin bilincinde olmayı hak eder. Kentin kimliğini oluşturan kültür öğeleri önemlidir. Toplumsal kimliğin güçlenmesi için halkın bu bilgilerin bilincinde olması değerlidir.

Anahtar Kelimeler: Nikomedia, İzmit, Hoşgörü Fermanı, Roma İmparatorluğu, İnanç, Tarih, Kültür.

ABSTRACT

THE PLACE AND IMPORTANCE OF NICOMEDIA EDICT OF TOLERANCE ON KOCAELI CITY CULTURE IN THE CONTEXT OF SOCIAL MEMORY

Elif Su Koçyiğit
Master Thesis
Department of Fine Arts
Master of Arts in Arts Policy and Management Programme
Thesis Advisor: Asst. Prof. Cem Çınar
Maltepe University Graduate School, 2020

This study is about the Edict of Tolerance, which was announced at A.D. 311, and its effects on the history of İzmit about interreligious tolerance when the city was named as Nicomedia as the capital of the Roman Empire. Since it was a capital city, studies have to be done to reveal its historical value. It is important to unearth İzmit's hidden historical texture beyond being just an industrial city. Archeological works must be systematic to given the rightful share of tourism. In order to strengthen the cultural ties of the citizens, it is important to carry out studies that will recognize this wealth. Societies deserve to be aware of the cultural values of the city they live in. Cultural elements that generate the identity of the city are important. It is valuable for the society to be aware of this information in order to strengthen the social identity.

Keywords: Nicomedia, İzmit, Edict of Tolerance, Roman Empire, Belief, History, Culture

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	İİ
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI.....	İİİ
TEŞEKKÜR.....	İV
ÖZ.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR.....	X
ÖZGEÇMİŞ.....	XI
BÖLÜM 1. GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2. NİKOMEDİA’NIN TARİHSEL SÜRECİ, ROMA VE OSMANLI İMPARATORLUĞU’NA GENEL BAKIŞ.....	4
2.1. Nikomedia’nın Tarihsel Süreci.....	4
2.2. Roma İmparatorluğu’na Genel Bakış.....	7
2.2.1. Diocletian Dönemi ve Reform Hareketleri.....	11
2.2.2. Roma İmparatorluğu’nda Eyalet Sistemi.....	12
2.2.3. Roma İmparatorluğu’nda Sikkelerin Anlamı ve Dönemsel Değişimleri.....	13
2.2.4. Roma İmparatorluğu’nda Eğitim.....	15
2.2.5. Roma İmparatorluğu’nda Halklar ve Diller.....	17
2.2.6. Roma İmparatorluğu’nda Din.....	18
2.2.7. Roma İmparatorluğunda Sanat ve Edebiyat.....	19
2.3. Osmanlı İmparatorluğu Tarihinde İzmit.....	20
2.3.1. 15. yy. Seyyah Hans Dernschwam’ın Gözünden Nikomedia/İzmit.....	21
2.3.2. Osmanlı İmparatorluğu’nda 19 yy.’da Gayrimüslimlerin Durumu.....	22
2.3.3. Osmanlı İmparatorluğu’nda 18 yy. Ahkam Defterlerinde İzmit.....	23
2.3.4. Nikomedia/İzmit’in Tarih Boyunca Kullandığı İsimler.....	23
BÖLÜM 3. NİKOMEDİA HOŞGÖRÜ FERMANI.....	25
3.1. Roma İmparatorluğu’nda Hıristiyanlığın Durumu ve Yayılması.....	25
3.1.1. Hıristiyanlara Karşı Yapılan Zulüm ve Sıkıntılar.....	26
3.1.2. Roma’da Yaşam ve Hıristiyanlığın Getirdikleri.....	27
3.2. Hoşgörü Fermanı’nın İlanından Önce.....	29
3.2.1. Hoşgörü Fermanı’nın İlanı.....	30
3.2.2. Nikomedia Hoşgörü Fermanı.....	31
3.2.3. Milano Hoşgörü Fermanı.....	31
3.2.4. Nikomedia Hoşgörü Fermanı’ndan Sonraki Durum.....	32
3.3. Nikomedia Hoşgörü Fermanı’nın Yazılı Kaynaklardaki Yeri.....	33
BÖLÜM 4. TOPLUMSAL BELLEK VE NİKOMEDİA ETKİNLİKLERİ.....	35
4.1. Yakın Tarih İzmit ve Nikomedia İzleri.....	35
4.2. Nikomedia/İzmit Kentinin Jeopolitik Önemi.....	36
4.3. Nikomedia/İzmit’in Kaderi Depremler.....	37
4.3.1. İzmit’te Arkeolojik Çalışmalar.....	39
4.3.2. İzmit’te Kültür Varlıkları.....	39
4.3.3. Kurtarma Çalışmalarına Bir Örnek; Çukurbağ Kazı Çalışmaları.....	40

4.4. Geçmişten Günümüze Basın Haberleri.....	42
4.4.1. Art Carnuntum Projesi ve İzmit.....	46
4.4.2. Günümüzde Nikomedia Etkinlikleri.....	47
4.5. Toplumsal Bellek ve Nikomedia Hoşgörü Fermanı.....	49
BÖLÜM 5. SONUÇ.....	51
EK'LER.....	57
Ek 1.....	57
Ek 2.....	62
KAYNAKÇA.....	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1 Nikomedia tasviri çizimi	6
Şekil 2. 2 Roma İmparatoru Augustus	10
Şekil 2. 3 Roma İmparatorluğu	13
Şekil 2. 4 İmparator Tacitus Sikkesi	14
Şekil 2. 5 Altın Roma Sikkesi.....	15
Şekil 2. 6 Marcus Tullius Cicero (MÖ 106- 43), (Lâtin) Romalı devlet adamı, bilgin, hatip ve yazardır.	20
Şekil 4. 1 Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	36
Şekil 4. 2 Yaklaşık iki metre uzunluğunda başsız kadın heykeli.....	40
Şekil 4. 3 Yol çalışmasında bulunan lahit.....	42
Şekil 4. 4 Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross	42
Şekil 4. 5 İl Kültür ve Turizm Müdürü'nün incelemeleri.....	43
Şekil 4. 6 Çukurbağ Mahallesi kazı çalışması	44
Şekil 4. 7 Temmuz 1956 Kocaeli Azim Gazetesi haberi	45
Şekil 4. 8 14 Aralık 1954 arkeoloji çalışması haberi.....	45
Şekil 4. 9 Yol çalışması sırasında bulunan Roma Dönemi'ne ait duvar.....	46
Şekil 6. 1 Nikomedia Hoşgörü Anıtı	64

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ÇEKÜL	: evre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
Der.	: Dernek
İmp.	: İmparator
KYÖD	: Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği
KBŞY	: Kocaeli Büyük Şehir Yayınları
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
yay.	: Yayınları
ark.	: Arkadaşları

ÖZGEÇMİŞ

Elif Su Koçyiğit

Güzel Sanatlar Anasanat Dalı

Eğitim

Derece	Yıl	Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı
Y.L.s.	2018	T.C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Anasanat Dalı, Sanat Politikaları ve İşletmeciliği
L.s.	2016	İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
L.s.	2016	Eskişehir Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi
Lise	1991	İzmit Yarımca Lisesi/Fen bölümü

İş/İstihdam

Yıl	Görev	Yer
2008-2010	Su Kültür Sanat /Yönetici	Kocaeli/İzmit
2010-2018	Sanat Tasarım Öğretmenliği	Kocaeli
2015-2018	Sanat Tasarım Öğretmenliği	Özel Körfezim Eğitim Kurumları

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri Yılı: Sivas, 1973.

Yabancı Diller: İngilizce

Cinsiyet: Kadın

E-posta: elifsukocyigit74@gmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Kocaeli'nin merkez ilçesi olan İzmit, coğrafi konum olarak 40-41⁰ kuzey paralelleri ve 29-31⁰ doğu meridyenleri arasındadır. Türkiye'de sanayi açısından önemli bir kent olma özelliğini taşıyan Kocaeli aynı zamanda Karadeniz'e olan kıyıları ile kentlinin ve çevre illerin tatil ve turizm ihtiyacında da etkilidir. Bu çalışmada Nikomedia bugünkü adı ile İzmit'in dünü ve bugünü için önemli olan jeopolitik, coğrafi ve tarihi önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Kentin gün yüzüne henüz çıkmamış güzellikleri için neler yapılabileceği üzerinde durulmuş ve kent kültürüne ve bilincine katkıları bilimsel makale ve açıklamalara dayandırılarak anlatılmıştır. İzmit, dünyada arkeolojik olarak ender bulunan koruma ve kültür varlıkları elemanlarına sahiptir. Bu tezde İzmit'in tarihi potansiyeli incelenmiş ve hak ettiği turizm ve kent bilincine ulaşılması hedeflenmiştir.

Bu çalışmada Roma İmparatorluğu'na yarım asır kadar başkentlik yapmış Nikomedia'nın dinler arası ilk yazılı ferman olan "Nikomedia Hoşgörü Fermanı" incelenmiş ve döneme ait Hıristiyanların maruz kaldığı acılar ele alınmıştır. Ancak bugün bile dünyada hoşgörüsüzlüğün sebep olduğu acıları ele alırsak, o zaman yapılan bu fermanın ne denli önemli olduğu anlaşılacaktır. Yapılan bu tez çalışmasında başkentlik yapmış ve tarihi kitaplarda ihtişamından ve mimarisinden ayrıntılı bahsedilen kent, geçmişten bugüne yaşadığı depremlerle büyük ölçüde sahip olduklarını kaybetmiştir. Ancak henüz gün yüzüne çıkmamış onlarca arkeolojik sit alanı mevcuttur ve sistemli bir arkeolojik çalışma henüz yapılmamıştır.

Tüm bu gerçeklerin ışığında, kentin sahip olduğu bu değerli kültürel mirasın bir an önce ortaya çıkması gereklidir. Buna ilişkin atılması gereken adımlar incelenmiştir. Bu çalışmadaki ilgi odaklarımdan biri aynı yerleşim biriminde yüzyıllar süren farklı medeniyetlerin kültürleri arasındaki etkileşimi ortaya çıkarmaktır. Hem dini hem sosyal yaşam açısından meydana gelmiş değişiklikler mevcut olduğundan toplumsal bellek oluşumuna katkı sağlamaktır.

Araştırmanın temel kavramlarından biri de kent olma bilincini ve toplumsal belleği değiştirmek ve geliştirmektir.

İnsanlar üzerinde yaşadıkları kentin bir kara parçası olmasının dışında ve gündelik kaygıların, sosyal yaşamlarının dışında sahip oldukları gerçek tarihsel değerlerin de farkında olmalıdırlar. Geçmiş kültürleri bilmeli ve bugününü de taçlandırabilecek mimari yapısına, arkeolojik değerlerine sahip çıkmalıdırlar.

Daha geniş bir ifadeyle şehirleşme, hızla gelişen teknoloji, sanayi ve ticaret gibi yaşamanın mekanikleşmeye başladığı çağımızda, yüzyıllar önce aynı topraklarda yaşamış kültürlerle sahip çıkma çabası ve isteğidir.

Mikro düzeyde incelemeye çalıştığım araştırmamda amacım, sadece Nikomedia/İzmit'in dönemseller yapılarını ve Hoşgörü Fermanı'nın oluşma sürecini aktarmak değil, aynı zamanda onlarca arkeolojik sit alanı bulunan kent merkezine sistemli kazı çalışmalarının başlaması gerektiği düşüncesidir. Gerçekleşmesini istediğimiz kazı çalışmaları sonucunda, bizden önce yaşamış kültürlerin bize bıraktıkları mirasa sahip çıkma çabasıdır.

Teknolojinin hızla değiştiği ve toplumsal dinamiklerin hareketliliği karşısında neredeyse sekülerleşen yaşam biçimlerine, tarihin esenlik veren ruhunu ortaya çıkarma isteğidir. Aynı zamanda kentin sadece sanayi kenti olmasının dışında tarihsel fonksiyonlarını da ortaya çıkarmaktır.

Çalışmamda bilimsel makalelerden yararlandım. Kente duyarlı vakıf, dernek ve yazarlardan yüz yüze görüşme ile bilgilerine başvurdum.

İzmit ile ilgili yerel ve gazete haberlerini bilgi olarak sunup, konu ile ilgili gazete ve dergi haberlerini değerlendirdim.

Nikomedia/İzmit Hoşgörü Fermanı'na ilişkin yaptığım çalışma belli zaman diliminde yapıldığından, arkeolojik buluntular ve fermana ilişkin aktiviteler sayıca ve çeşitlilik anlamında değişebilir niteliktedir.

Nikomedia’da yayınlanan “Hoşgörü Fermanı” tüm dünya için önem arz ederken ülkemizde ve İzmit’te az biliniyor olmasını değiştirebilmek ve toplumsal bilince yerleştirmek için yapılması gerekenlere değinilmiştir.

BÖLÜM 2. NİKOMEDIA'NIN TARİHSEL SÜRECİ, ROMA VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NA GENEL BAKIŞ

2.1. Nikomedia'nın Tarihsel Süreci

İzmit ve Marmara Körfezi'ni çevreleyen bölgelerin bütünü Kocaeli'dir. Kocaeli, Osmanlı İmparatorluğu idaresine geçene kadar Bithyia bölgesine bağlıydı.

Bithyia bölgesi doğuda Bolu'ya uzanan, Anadolu'da Eskişehir'e uzanan, Kadıköy'den Kapıdağ Yarımadası'na uzanan bölgedir. Ayrıca Marmara Denizi'nin çevresi de bu bölge içinde yer almaktadır. Tarih boyunca zaman zaman değişiklikler gösterse de genel çerçevesi bu hatlar içinde yer almıştır.

Nikomedia'nın ilk kuruluşu MÖ 8. yy.'da Yunan kolonilerinden biri olan Megaralılar tarafından kurulan Astakoz kentidir. Astakoz kenti MÖ 279-255 yıllarında I. Nikomedes tarafından Bithynia Krallığı'na katılmıştır. MÖ 264-263 yılları arasında da Bithynia'nın başkentliğini yapmıştır (Zeyrek, 2005).

Nikomedia/İzmit sahip olduğu öneme günümüzden yüzyıllar önce de sahipti. Romalıların Bithynia diye adlandırdıkları bölgenin MÖ 7. yy.'a kadar durumu karanlıktır. Fakat sonraki yüzyıllarda şehrin kuruluşuna ilişkin kaynaklar nispeten nettir (Öztürk, 2017).

Bu belgelere göre şehrin kurulması MÖ 712 yılında olmuştur. Yunanistan'dan gelen göçmenler tarafından kurulmuş olup kısa sürede büyüyerek kendi adına sikke bastırarak duruma gelmiştir. Daha sonra Yunanistan'ın Megara şehrinden gelenler burayı bir Helen şehrine dönüştürmüşlerdir. Nikomedia'ya ait olan sikkeler üzerinde şehrin sembolü olan İstakoz resmi vardır. Söylence odur ki, Astakos adındaki kahraman o bölgenin perisi olan Olbia ile Poseidon'un oğludur. Sikkelerin diğer yüzünde ise Olbia'nın baş resmi olduğu düşünülmektedir (Azimli, 2017).

Daha sonra Astakoz'u MÖ 3. yy.'da Thrakia Kralı Lysimakos ele geçirmiş, fakat hakimiyet kuramayınca Astakoz'u yağmalamıştır (Fıratlı, 1955).

Astakoz (MÖ 279-255) yıllarında Bithynia Krallığı'na katılmıştır. I. Nikomedes tarafından Nikomedia adını verdiği kent yeniden kurulmuştur. Nikomedia'nın başkent olmasında coğrafi özellikleri önemli bir etkidir. Özellikle doğal limanlara sahip denizi ve mevcut arazinin kıyıya doğru eğimli olması kurulacak saray ve benzer yapılara ızgara planlı kent olacağından önemliydi (Zeyrek, 2005).

MÖ 91-74 yıllarında Kral IV Nikomedes vasiyetinde Bithynia Krallığı'nın sahip olduğu toprakları Roma İmparatorluğu'na bırakmıştır (Çalık Ross, 2007).

Nikomedia kurulduğu günden itibaren iki tehlike gündemden hiç düşmemiştir. Bunlardan birincisi depremler ikincisi ise savaşlardır.

En parlak dönemlerini MS 300'lü yıllarda yaşayan Nikomedia'nın tarihini en parlak yaşadığı dönem İmparator Diokletianus (MS 284-305) dönemidir. Diokletianus deyim yerindeyse Nikomedia'yı yeniden inşa etmiştir.

O dönemlerde yaşamış olan söylev ustası Laktantius'un anlattıklarından aktarılanlarda Nikomedia'ya sirk, darphane, silah imalathanesi ve saray inşa etmiştir (Alikılıç, 2017).

MS 324 yılında İmparator Konstantinus'un Byzantium'u (İstanbul) başkent yapması ile Nikomedia'nın önemi azalmaya başlamıştır. Bir diğer etken de bölgenin kaderi olan depremlerdir. MS 358 yılında meydana gelen deprem kentin yapılarına büyük ölçüde zarar vermiştir. Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı olarak ayrılmasından sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nda Bithynia Bölgesi'nin Başpiskoposluk sıfatını sürdürmüştür. İmparator I. Justinianus İstanbul'u Anadolu'ya açan yolu Kios (Gemlik) ve Nikea (İzmit)'e kaydırması Nikomedia'nın öneminin azalmasına etken olmuştur (Akşit, 1972).

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra stratejik konumunu devam ettirmiştir. Daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı Beyliği'nin yaptığı akın ve kuşatmalar sonunda elde edilmiştir. Kentin iç ve dış surlarının çeşitli kalıntıları mevcuttur (Çalık Ross, 2007).

MS 284 yılında Roma İmparatoru Diocletianus, Nikomedia’da imparator ilan edildikten sonra Doğu Roma İmparatorluğunun başkentini Nikomedia yapmıştır. İmparatorluğun o döneminde Nikomedia’nın büyük bir limanı, tersanesi olup ayrıca kent dönemin donanma tersanesi olarak da kullanılmaktaydı. Kent bulunduğu coğrafi konum gereğince doğu ve batıyı birbirine bağlarken güvenli limanı ile de büyük denizlere açılmasına olanak sağlıyordu (Çalık Ross, 2007).

Şekil 2. 1 Nikomedia tasviri çizimi

İllüstrasyon: Tarih Bilimci Onur Şahna (Akın Ülkü Sevinç blogspot.com)

Kentin yıllar süren tahribatında Haçlı Seferlerinin ve Türk akınlarının etkili olduğu bilinmektedir. Depremlerin yanı sıra şehrin yeniden inşa edilmesine yönelik çalışmalar olmuştur. Bu durum sürekli bir harabe şeklinde görünmesini açıklamaktadır (Ulugün, 2006).

MS 782 yılında İslam orduları tarafından yapılan kuşatma ile Arapların eline geçmiş fakat vergilendirilme karşılığında tekrar Bizans İmparatorluğu’na verilmiştir (Çalık Ross, 2007).

MS 11. yy. ortalarında Türk akınları kent için tehditler oluşturmaya başlamıştır. MS 11.yy.'ın sonlarında Süleyman Şah'ın Nikomedia'yı Selçuklu Devletine katmış ancak 1097 yılında ilk haçlı seferi ile tekrar Bizans İmparatorluğunun idaresine katılmıştır (Alikılıç, 2017).

Osmanlı Beyliği'nin MS 13. yy. başlarında bölgede başlayan fetihler ve kuşatmalar yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1333 ile 1337 yılları arasında Osmanlı Devleti tarafından kuşatılarak fethedilmiştir. Orhan Gazi döneminde fethedilmiş ve idaresi ise Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'ya bırakılmıştır (Akdağ, 2016).

2.2. Roma İmparatorluğu'na Genel Bakış

Roma bin yılı aşkın süre boyunca dünyada varlığını sürdürmüştür. MÖ 753-510 yılları arasında Roma Krallığı, MÖ 510-27 yılları arasında Roma Cumhuriyeti olarak yer almış, MÖ 27 yılı ile MS 476 yılları arasında ise Roma İmparatorluğu olarak kudretini sürdürmüştür. Augustus, yaklaşık elli yıldır sürüp giden iç savaşın Cumhuriyetçilik duygularını yıprattığını biliyordu. Ancak iktidara geçmek için halkın gelenekleri ile başa çıkmanın da kolay olmadığını bildiğinden, imparator olarak tüm yetkileri ile başa gelmeden uzun süre tereddüt etmiş ve bütün yetkilerini senatoya devretmiştir. Bir süre sonra tüm yetkileri tekrar üzerine alıp imparatorluğa geçiş yapmıştır (Tekindağ, 1975).

Senato, Octavianus adını, gösterdiği başarılarından dolayı Augustus'a vermiş ve Roma imparatorluğunun ilk imparatoru olmuştur.

İmparator Augustus'un torunlarından tahta geçebilecek kadar uzun yaşayan olmamıştır. Bunun için tahta, karısının (Livia) ilk evliliğinden olan evlatlığı Tiberius geçmiştir. Fakat tarihçiler bu İmparator'a Julio-Claudian Hanedanı demekteydiler. Tiberius'un MS 14-37 yılları iyi geçmiştir. Roma İmparatorluğu'nun tüm gücünü güvenilir biçimde ele almışsa da yeğenin ölümü hakkında hemen hemen herkes tarafından sorumlu tutuldu. MS 23 yılında da oğlunu kaybetmiştir. Bu durumlar İmp. Tiberius'un kendi içine kapanmasına sebep olmuş ve etrafındakilere baskı ve yargılama getirmiştir (Akşit, 1985).

Daha sonra kendisi inzivaya çekilerek yerine muhafız komutanı Lucius Aelius Sejanus'a bıraktı. Fakat zulüm ettiği zamanlar için MS 37 yılında etrafındakilerle birlikte idam edildi. İmparator Tiberius MS 37 yılına tahtan inene kadar kötü ve zulüm dolu yılları devam etti. Caligula (MS 37-41) Tiberius'un küçük yeğenin oğludur. İmparator Caligula amcasına ait kayıtları yakıp döneme yeni bir başlangıç yapmak istemiştir. Fakat aynı yıl imparator, akli anlamda bazı sıkıntılar göstermeye başlamış ve sinir krizleri geçirmiştir. Bu durum etrafındakiler tarafından deli olduğuna dair kanıtların oluşmasına neden olmuştur. Hayatının kısa süren imparatorluk günleri sahiden akli sorunlarının tuhaf davranışlar yapması ile ilgili geçti. Sonunda muhafız komutanı tarafından öldürülmüştür. Caligula'nın yerine geçen İmparator ise Cladius olmuştur. İmparator Cladius ailesi tarafından geride kalan ve sessiz olarak bilinse de ne paranoyak ne de deliydi. İmparatorluğu iyi bir şekilde yönetti ve doğuda yeni yerler kattı sınırlarına. Roma için Ostia'da kışlık bir liman inşa ederek gemilerin geçişleri sırasında gerekli gıda akışının sağlanmasını sağladı. Eşini sadakatsizlikleri yüzünden idam ettiren İmparator Claudius yeğeni Agrippina ile evlenmiştir. İmparator Cladius elli dört yaşında vefat edince yerine karısının oğlu on yedi yaşındaki Lucius Domitius Nero geçmiştir.

Nero, MS 54-68 kadar yönetimde kalmışsa da yetkilerini daha çok diplomasiye vermiş, ticarete de başarılı hamleler yapmıştır. İmparatorluk içinde tiyatroların yapılmasını emretmiş ve çeşitli sporlara destek vermiştir. Yine kendi döneminde Yunanistan'la kültürel bağlarını güçlendirmiştir (Akşit, 1972).

Fakat İmparator Nero, Roma yanarken lir çalması ile hatırlanır. Askeri darbe söz konusu iken saklandığı yerde intihar ettiği söylenir ve ölürken son sözlerinin "İçimde nasıl bir sanatçı ölüyor" olduğu söylenir

Dört İmparator Yılı ise İmparator Nero'nun öldükten sonra meydana gelen bir iç savaş yılları idi. Flavius başa gelene kadar yaşanan sıkıntılar ilerde de romanın kaderi olacak ve büyük sıkıntılar yaşayacaklardı. Flavius Hanedanı MS 69-96 yıllarında iç karışıklıktan çıkmış İmparatorluk için rahatlatıcı yılların başlangıcı olmuştur.

Vespasianus, MS 69-79 Doğu Roma'nın yönetiminden sorumlu başarılı bir askerdi. Mısır'ı kışlık hububat tedarikçisi olarak kontrol altına almayı başarmıştır. Doğu

Roma'nın İmparator taraftarları Roma'yı işgal etmişler, mevcut Viteleus kendi askerleri tarafından öldürülmüş ve Vespasianus Roma senatosu tarafından imparator ilan edilmiştir. Ve Roma'yı kendi istekleri doğrultusunda yönetmeye devam etmiş ve büyük oğlu Titus, MS 79-81 yılları arasında yönetime geçmiştir. Babası gibi başarılı ve akliselim bir yönetim sergileyen Titus, Pompeii'deki Vezüv yanardağının patlaması dönemine denk gelmiş ve neredeyse Roma'yı yerle bir eden yangına denk gelmiştir. Ancak bunlardan yılmamış ve babasının zamanında başlayan büyük amfi tiyatroyu bitirmiş ve büyük bir törenle açmıştır. Daha sonraki yıllarda bilinmeyen bir nedenden dolayı ölmüştür (Tekindağ, 1975).

Domitianus MS 81-96

Antoninler MS 96-180

Nerva MS 96-98

Trajan MS 98-117

Hadrianus MS 117-138

AntoninusPius MS 138-161

MarcusAurelius MS 161-180

Commodus MS 180-192

Severuslar hanedanı MS 193-235

Üçüncü Yüzyıl Krizi MS 235-284

Diocletianus ve Tetrarşi MS 285-305

İmparatorluğun ikiye ayrılması hemen olmadı. MS 285 yılında Diocletianus rakibi Carinus'u yendi ve İmparator oldu. Fakat cephelerdeki tehditlere karşı imparatorluk mecburen ikiye bölündü, Augustus unvanı ile yönetilecek eşit iki imparatorluk mevki yaratıldı. Böylece Batı ve Doğu Roma İmparatorlukları diye ikiye ayrıldı. Aynı zamanda bu İmparatorlara yardımcı olacak birer askeri yardımcı atandı. Sezar adıyla söylenecek olan bu yardımcı imparator unvanını aldı. 1 Mayıs 305'te

Diocletianus ve Maximinus'u, Constantius için ise Flavius Valerius Severus'u seçti. Ateşli bir pagan olan Diocletianus başlangıçta biraz tolerans gösterdiyse de daha sonra Hıristiyanlardan aşırı rahatsızdı. Ve tarihin büyük zulümlerin başlangıcı oldu (Akşit, 1985).

Diocletianus sadece imar faaliyetleri değil, aynı zamanda kültürel açıdan da kentin gelişmesi için çalışır. İmparatorluk sınırları içindeki ünlü heykeltıraşlar ve hatipler Nikomedia'ya çağrılır (Öztüre, 1969).

Konstantin hanedanı MS 305-363

Roma Cumhuriyeti, MÖ 27'de Roma İmparatorluğu oldu. Julius Caesar'ın evlatlığı Augustus ilk Roma İmparatoru oldu. Augustus, otokratik bir yönetim şekli oluşturdu. Buna göre alınacak tüm kararlar kendisine ait olacaktı. Ve Augustus'tan sonraki tüm yönetenler kendilerini Kral ya da İmparator olarak adlandırdılar.

İmparator Augustus edebiyatla ilgiliydi. Yazar ve şairlere önem vermiş hatta dönemin ünlü şairi Virgillus toprak işçiliğini övüp konu ettiği için İmparator Augustus'un tarıma daha çok önem verdiği söylenmektedir (Tekindağ, 1975).

Şekil 2. 2 Roma İmparatoru Augustus

2.2.1. Diocletian Dönemi ve Reform Hareketleri

Asıl adı Gaius Aurelius Valerius Diocletianus'tur. Roma İmparatorluğu'nu (MS 284-305) yılları arasında yönetmiştir. Diocletianus tarihçiler tarafından üçüncü yüzyıl krizleri olarak tarihe geçen döneme son vermiştir. Otokratik yönetim şeklini kurmuş ve böylece tüm yönetim yetkilerini elinde tutmuştur

Diocletianus İlliryalı alt tabakadan bir ailenin oğlu olarak doğmuş ve büyümüştür. Ordudaki yaşamı başarılarla devam etmiş ve belli kademelere yükselmiştir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre aşağı Tuna'nın savunmasından sorumlu askeri kumandanlık da yapmıştır. MS 283 yılında konsül olarak seçilmiştir. Muhafız ve süvari bölümünü kumanda etmek ile görevlendirildi. Aynı yıl Sasani İmparatorluğu'na karşı zaferde birebir yer almıştır. İmparatorun ölümü nedeni ile askerler tarafından imparator seçilerek Doğu'da imparator oldu. Ancak o dönemde Batı'da da İmparator Carnius vardır. Yine o dönemdeki kaynaklara göre Belgrat yakınlarında karşılaştılar ve İmparator Carnius'un ölümü ile sonuçlanan karşılaşmada Diocletianus tek başına İmparator oldu (Livius, 2011).

MS 285 yılının son aylarında İmparator Diocletianus emrindeki subaylardan Maksimian'ı Augustus mertebesine getirdi. MS 284 yılına gelene kadar son elli yılda İmparatorlar üç yılda bir ya savaşta ya da suikasta kurban giderek yaşamlarını kaybetmişlerdir. İmparator Diocletianus da büyük ve uzun savaşlara giriyor ve on yılı aşkındır başta olduğundan diğer İmparatorlarla aynı kaderi paylaşmamak için kimseye ayrıcalık göstermiyordu (Akşit, 1985).

MS 298 yılında Tuna ve Ren nehri civarındaki Germen istilalarını bastırmış, Filistin ve Suriye'deki Sasani saldırılarını bastırarak dönemin siyasi düşmanlarını da yenmeyi başarmıştır (Livius, 2011).

İmparator Diocletianus'un başarıları ile derin bir nefes ve huzurlu bir dönem geçiren imparatorluk çeşitli yeniliklere ihtiyaç duymaktaydı. Diocletianus reformlarına imparatorluğun daha kolay yönetilebilmesi için bölünmesine karar vermiştir. Otokratik bir yönetim tercih ettiği için de Cumhuriyetin mevcut tüm izlerini yok etmiş oldu.

İmparator Diocletianus ekonomik bazı reformları da uygulamaya koydu. İmparatorluğu güçlü kılmanın yanında dine dayanmanın da yararlı olabileceğini ve kendine bu yönde ilahi bir hükümdar ve yüksek konumda bir rahip unvanı verdi (Livius, 2011).

Kendini Herkül ile özdeşleştiriyor, halkın içinde olmaktan kaçınıyordu. Diocletianus mesafeli bir imparator olarak biliniyor bir şekilde karşısına çıkmış halktan biri asla onunla göz göze gelemiyor kafasını yerden kaldıramıyordu.

Roma İmparatorluğu'nda başa geçmek için geçerli bir neden yoktu. Çoğu kez imparatorların evlatlık aldığı da olabiliyordu. Fakat halk bundan son derece rahatsızdı.

MS 292 yılına gelindiğinde tetrarşi yönetim şekli Doğu Roma İmparatorluğu'na Diocletianus oturmuş, Maksimian da Batı Roma İmparatorluğu'nun başına geçmiştir. Diocletianus Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkentini de şimdiki İzmit yani Nikomedia'yı seçmiştir (Livius, 2011).

MS 305 yılına gelindiğinde İmparator Diocletianus yönetimden kendini emekli ederek, yerine Galerius'u geçirdi ve aynı dönemde Batı Roma İmparatoru Maksimian da ayrılarak yerine Constantius'u geçirdi. İki Ceaser emekliye ayrılan iki imparatorun yerine geçerek yeni imparator oldular.

2.2.2. Roma İmparatorluğu'nda Eyalet Sistemi

Roma İmparatorluğu dört eyaletten oluşmaktaydı. Bunlar;

- 1- Galya Eyaleti, Başkent: Trier olup, Cesar I. Konstantius Chlous'tur,sahip olduğu iki bölge Britanya ve Fransa'dır.
- 2- İtalya Eyaleti; İmparator Augustus Maximian tarafından yönetilmektedir. Milano başkentidir ve sahip olduğu üç bölge ise İtalya, İspanya ve Afrika'dır.
- 3- Balkan Eyaleti, Başkent Selanik'tir. İmparator Ceaser Galerius yönetmektedir. Yugoslavya, Makedonya ve Yunanistan'ın Kuzeyi, Güneyi ve Mora Yarımadası ile birlikte üç bölgeden oluşmaktadır.
- 4- Doğu Eyaletidir. Başkenti Nikomedia'dır. Sahip olduğu bölgeler ise Trakya, Anadolu, Doğu (Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Sina Yarımadası) ve Mısır

(Mısır'ın kuzeyi, Nil Vadisi ve Libya'nın kuzeyi) olmak üzere dört bölgeden oluşmaktaydı (Ertürk, 2016).

Şekil 2.3 Roma İmparatorluğu

2.2.3. Roma İmparatorluğu'nda Sikkelerin Anlamı ve Dönemsel Değişimleri

İmparatorluk sınırları değişip, İmparatorlar değiştikçe kullandıkları para birimleri de döneme göre değişiklik göstermektedir. Hıristiyanlığın yaygın hale gelip güçlendiği dönemler ile zulüm altındaki yıllarda basılan sikkeler de değişiklik göstermektedirler elbette. Roma İmparatorluk sınırları içinde olan kentler kendi sınırları içerisinde kendi tasarladıkları paraları kullanma hakkına sahiptiler. Bundan dolayı bahsedilen şehirler paranın ön yüzüne Roma İmparatorlarının portresini ve unvanını basmak durumunda kalmışlardır. Arka yüzüne de o şehrin ya da halkın kendine has tasviri tanrıları yer alabiliyordu (Arı, 2011).

Şehirlerde basılan sikkelerin madeni, metal bronzdur, altın ya da gümüş sikke basılması Roma İmparatorluğu tarafından yasaklamıştır.

Şekil 2. 4 İmparator Tacitus Sikkesi

Bazı kentler, bazı İmparatorların sikkelerini basmışken bazıları da bir İmparatorun yahut iki İmparator'un sikkelerini basmışlardır sadece. Bugüne kadar kalan son şehir sikkesi Roma İmparatoru MS 275 yılları arasında İmparator olan İmparator Tacitus zamanında Perge'de basılmıştır (Arı, 2011).

İlk Roma sikkeleri MÖ 3. yy. başlarında basılmıştır.

Gümüş sikkenin adı: Denarius

Altın sikkenin adı: Aureus'tur.

Bronz sikkelerin adı ise, asdupondius ve sestertius'tur (küçükten büyüğe doğru isimler).

Büyük İmparator Contantinus zamanında ise aureus yerine daha hafif olan solidus adlı yeni bir sikke tedavüle sokulmuştur.

Bazı Anadolu kazılarında MÖ 2. ve 1. yy.'a ait sikkelerden çok az ele geçirilmiş durumdadır. Ören'de MÖ 39 yılında Ephesos 'ta basılmış Roma sikkesi ele geçmiştir. Fakat arkeolojik kazılarda milattan sonraki yüzyıllara ait daha çok sikkeye rastlanmıştır (Arı, 2011).

Roma sikkelerinin yaklaşık 40 adet darphanede basıldığı anlaşılmıştır. Marmara Denizi'nin kuzeyinde ise iki Roma Darphanesi mevcuttur. İsimleri ise Heraclea ve Constantinopolis'tir.

Şekil 2. 5 Altın Roma Sikkesi

Nikomedia/İzmit darphanesi MS 294 yılında açıldı. Darphane işareti olarak N harfi kullanılıyordu.

Antakya'da MÖ 1. yy. Roma sikkelerinin basıldığı yerd. Darphane işareti olarak da A, AN veya ANT tır (Arı, 2011).

2.2.4. Roma İmparatorluğu'nda Eğitim

M.S 4. yüzyılda Hıristiyanlık Putperestliğin karşısında güçlü olmaya başlamıştır.

O dönemin eğitim durumu özgürlükçü bir yapıyı barındırıyordu. Erkek çocuklarının üç bölümden oluşan eğitim biçimleri ilk, orta ve lise olarak devam ediyordu. Okula başlama yaşı yedi olarak belirlenmişti. İlköğretimde alfabe ve yüksek sesle okuma öğretilirken, ortaokulda gramer okutulmaktaydı. Seçilmiş yazar ve şairler ağırlıkla da Homeros öğretiliyordu.

Dört evre ile okunan metinlerin incelenmesi yapıyordu.

- a. Yüksek sesle okuma
- b. Açıklama
- c. Düzeltme

d. Eleştiri

Şiirler üzerinde de çalışılıyordu. Bizans döneminde çok ün kazanmış olan Trakyalı Pionysios'un el kitabından dilbilgisi bilimleri ekleniyordu.

MS 2. yy.'da on iki maddeye ayrılan alıştırmalar yapılmaktaydı. Bunların arasından bazıları da şunlardır:

Fabl, masal, özdeyiş, karşılaştırma, yasaları öğrenme ve betimleme gibi konular üzerinde çalışılmıştır. Ancak orta öğretimde edebi dersler ağırlıkta olmakla birlikte aritmetik, müzik bilgisi ve geometri de öğretilmekteydi. Yüksek eğitimle ise verilecek dersler alanında uzman kişiler tarafından ve sofistler tarafından verilmekteydi. Ders veren hocalar öğrencilerden gelen hediye ve bahşışleri kabul edebilmekteydi. Eğer ders veren kişi kamusal alanda çalışan biri ise çeşitli muafiyetleri olabiliyorken, serbest çalışan biri ise maaşını öğrencilerinden alıyordu. Erkek öğrenciler yükseköğretime on beş yaşında başlayıp bitirme yaşı ise kişinin isteğine bağlı olarak devam edebiliyordu. Yükseköğretim ortalama koşullarda beş yıl sürüyordu. Bölümler ve buldukları bölge açısından birkaçını sıralamak gerekirse felsefe; Atina ve İskenderiye'de, tıp; İskenderiye'de, hukuk ise Beyrut'ta veriliyordu. Okunmasına karar verilen bölümler daha çok yolculuk anlamına geliyordu. Öğrenciler hem öğrenim görecekları yere gidip yerleşmek hem de eğitimlerinin sonuna kadar para ödemek zorunda kalıyorlardı. Fakat daha sonraları MS 4. yy. sonralarında devlet üniversiteleri kurulmaya başlandı. Çeşitli yasalar çıkartılarak serbest öğretmenler özel ders niteliğinde dersler verebilecek ancak kurumsal oturumlar yapamayacaklardı. Bununla beraber kurumsal öğretmenler de özel ders yani ücret karşılığında ders veremeyeceklerdi.

Öyle anlaşılıyor ki o dönemde üniversiteler devlet memuru niteliğinde kişiler yetiştirmek niyetindeydiler ve dönem dili olarak da Grekçe ve Latince eşit şekilde kullanılıyordu (Dikici, 2013).

Fakat yine 4. yy.'dan başlayarak Hıristiyanlık eğitiminin dinsel olmadığı sürece putperestliğe eş olduğu ve Tanrının kitabı ve peygamberin sözleri eğitime eşdeğerdi.

2.2.5. Roma İmparatorluğu'nda Halklar ve Diller

Tarih boyunca tüm İmparatorluklar çeşitli halklardan oluşmuştur. Roma İmparatorluğu da bu durumdan farklı değildi. MS 2. yy.'ın sonlarına doğru İmparatorluk çatısı atındaki çeşitli kavimler birbirlerinden ayrılma eğilimine girmişlerdir. Özellikle Hıristiyanlığın yükselmesi ile birlikte bu ayrışma ve çatlak daha da büyür hale geldi (Mango, 2008).

Çeşitli kavimlerden oluşan Roma İmparatorluğu'nda dil Grekçe ve Latince idi. Fakat döneme bakıldığında batı yakasında istisnasız Latince hâkimken, doğu yakasında Grekçe hâkimdi diyebiliriz (Mango, a.g.e.).

Fakat tüm başkentlerin sahip olduğu özellik gibi Konstantinopolis'te bir kaynağa göre tüm diller konuşulmakta, bütün çeşitliliğin bir arada olduğu başkentti. Askeri birliklerin olması ve deniz taşımacılığın yoğun yapılması bunun nedenlerinden sayılabilir. Germenler, Hunlar, Suriyeliler, Mezopotamyalılar, Mısırlı keşişler olmak üzere başkente bulunmaktaydılar (Mango, 2008).

Yine de hangi etnik grubun nerede ve net olarak ne konuştuğunu bilmenin de olanaksız olduğu bilinmekte ancak, ileri sürülen bir görüşe göre, Süryaniler, Mısırlılar gibi Grekçe konuşmayanların acı bir yolla da olsa, yok edilmesi ile imparatorluk daha fazla türdeş hale gelmeye başlamıştır.

8. yy. sonlarına doğru Grekçe, Latinceyi ikinci plana itmekte kalmamış ayrıca yapılacak olan tüm sözleşmeler Grekçe yapılmıştır. Meslek gruplarına girmenin de Grekçe yapıldığı bilinmektedir.

Genel bir yargıya sahip olmak gerekirse, İmparatorlukta iki temel durum söz konusuydu bunlar bölgesel ve dinsel. İnsanlar yaşadıkları köy ya da kentten uzaktaysa yabancı gibi tanımlıyor ve kendisine kuşkuyla davranılıyordu. Sahip olduğu din ya da bölgeden dolayı küçültücü isimler takılıyordu. Dinsel kimlik bölgesel olandan daha güçlü görülüyordu. Din adamlarının zaman zaman kışkırtmalarından dolayı sıkıntılar yaşıyor ve bu tekrarlanıyordu (Mango, 2008).

İsa'dan sonra çekilen sıkıntıların acı verici ve tanımlanamaz vahşetlerine karşın ilerleyen yüzyıllarda bir kimlik haline gelmiş ve kişilerin ait oldukları ırktan daha fazla kimlik haline gelmiştir.

2.2.6. Roma İmparatorluğu'nda Din

“Çoktanrıci bir din olan Roma devlet dini, Roma devletinin varlığını ve birlikli bütünlüğünü koruyan ve tüm vatandaşların sadakatle bağlandıkları çeşitli inanç ve faaliyetler bütünüdür. Bir yandan İtalya'nın yerli kültürlerinin dinsel unsurlarıyla diğer yandan İtalya dışındaki yabancı kültürlerden özellikle askeri ve ticari ilişkiler aracılığıyla aktarılan inançlarla beslenen bu bütünlük, devletin varoluşunu sürdürmesi için gerekli olan birtakım tapım törenlerinin uygun biçimde yerine getirilmesiyle beslenen dünyevi bir yapıydı.” (Dürüşken, 2001).

Latince ‘paganus’ sözcüğünden gelen paganizm ‘köye ait, köylü’ demektir. Yalnız Hıristiyanlık Roma Şehirlerinde yayılmaya başlayınca daha çok köylerde yaşamaya devam etmiştir. Paganlık zamanla eski dini sürdüren anlamına gelmiştir. Bu köylüler için kullanılsa da yine zaman içinde pagan Hıristiyanlık dışı olan çok tanrılı dinler için de kullanılmıştır.

Tarih içinde dinsizleri, Müslümanları tarif etmek için kullanılan sözcük, Rönesans'tan sonra antik düşünceyi tarif etmek için kullanılabilinmiştir (Altunay, 2015).

Roma dininin temelini oluşturan Latium köylü dini, ailenin yaşadığı eve, o eve huzurunu sağlayan koruyucu tanrılara odaklanmıştır. Aile içinde düzenlenen bu dinsel törenler tüm toplumun da içinde büyümeye başlamıştır. Bunları organize etme, düzenleme işinin gereksemelerinin oluşması ile de ruhban sınıfının doğmasına olanak sağlamıştır (Dürüşken, a.g.e.).

Romanın İmparatorluğunun ilk yıllarında Roma Cumhuriyetinin sayıları on beşi bulan din kurumları (Luppiter, Mars, Quirinus) Roma imparatoru Caesar'ın şahsında onun başarıları ve siyaset üzerindeki tutumlarından ötürü tapınma görmeye başlamıştır. Yine Caesar öldükten sonra bile adına yapılan tapınakta ölümsüz unvanı ile bilindi. Caesar'ın ölümden ölümsüzlüğe geçiş anında belirlediği söylenen kuyruklu yıldızın

görünmesi ile de resmîlik kazandı. Casar'dan sonra gelen hanedanlar içinde aynı uygulama geçerliliğini korumuştur.

2.2.7. Roma İmparatorluğunda Sanat ve Edebiyat

MS ilk yüzyılda Ortadoğu genelinde Yunan kültürü ile beslenirken batı dünyası ve Roma İmparatorluğu Latin sanat geleneklerini sürdürüyordu.

İmparatorluk Roması'nda Neron'un hocası Seneca'dır. (MS 65) Üstat Seneca ile Stoacılık Roma'da büyük başarı sağlamıştır. Bu durum Hıristiyanlığın yayılmasına olanak sağlamıştır. (derslerini stoa denilen direkli galeride veren Yunan düşünürü Kıbrıslı Zenon'un MÖ 4.yy'da kurduğu, doğaya uygun yaşamayı salık veren, ruhun duyumsamaz olduğunu öne süren, aklı egemen kılmayı ve dünya yurttaşlığını ülkü edinen öğretisi ve felsefe okulu) Seneca stoacı bireysellik ile devlete karşı görevleri uzlaştırmaya çalışmıştır. Eserlerinde kullandığı dil, Roma tarihinde önem taşımaktadır (Fendoğlu,1993).

İlk iki yüzyılda Yunan'dan gelen edebiyat türü Roma'da denendi. Bu ise bir tür roman yazma sanatı gibiydi. İmparator Neron döneminde Petronius ve yine ikinci yüzyılda Apuleius bu roman biçimini geliştirdiler. Apuleius'un Lucianus'tan etkilenerek yazdığı Eşek adlı eser, Latin Romanın başarılı örneklerini biri oldu.

Edebiyat ve sanatta, Roma'nın etkisi, özellikle 16,17 ve 18. yüzyıllarda büyük olmuştur: Gerçekten 16. Yüzyılda, Fransız Rönesans'ı, esinlendiği İtalyan Rönesansı gibi –kısmen de olsa- Yunan ve Latin yazarlarının eserleri ile, eski Roma anıtlarını öykünmesinden doğmuştur. XIV. Louis zamanında, Fransa'nın büyük klasik yazarları, Boileau, Moliere, Corneille, Racine, eski Romalı yazarlardan esinlenmişlerdir. Kahramanlarını bile Romalılarından seçmiştir kimisi (Tanilli, 1981).

Şekil 2. 6 Marcus Tullius Cicero (MÖ 106- 43), (Lâtin) Romalı devlet adamı, bilgin, hatip ve yazardır.

2.3. Osmanlı İmparatorluğu Tarihinde İzmit

Osmanlı Beyliği'nden Osmanlı Devleti'ne geçişte İzmit'in rolü önemlidir. Sözüne ettiğimiz coğrafyada farklı halklar yaşamaktaydı. Üretim araçlarının yükseliş dönemini yaşadığı bu zamanlarda Türklerde genişleme dönemini yaşamaktaydı. Orhan Bey babası yaşarken askeri idareyi ele almış, 1321 yılında Mudanya'yı işgal etmiştir. İzmit ve Akçakoca bölgelerine memurlar tayin etmiştir (Azimli, 2017).

Bizans İmparatorluğu 1331 yılında İznik'i Osmanlılara verdikten iki yıl sonra 1333 yılında Doğu Bizans İmparatorluğu Osmanlı Beyliği'yle anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Bu temas Osmanlı Beyliği ile Bizans İmparatorluğu arasındaki ilk diplomatik temas olma özelliğindedir.

İzmit, 1337 yılının başında Osmanlı Beyliği tarafından alınmıştır. O dönem İzmit'teki Paleologas Hanedanı'na mensup Marika, kendisine ait malları da alarak İstanbul'a gitmiştir (Azimli, a.g.e.).

Orhan Gazi İzmit'in idaresini oğlu Süleyman Paşa'ya vermiştir. Bu adilane harekete diğer bazı kaleler de kendiliğinden Osmanlı'nın idaresine muharebesiz

geçmiştir. Böylece Osmanlı'nın topraklarına Marmara ve tüm kuzey batı bölümleri de dahil olmuştur.

Osmanlı Beyliği'nin yükselişi Türk tarihinin parlak dönemleridir. İstanbul'un alınmasına yol açmada büyük bir stratejik destek görevi görmüştür. Bu anlamı ile İzmit'in fethi Osmanlı'nın yol haritasında müstesna bir rol oynamıştır (Azimli, a.g.e.).

2.3.1. 15. yy. Seyyah Hans Dernschwam'ın Gözünden Nikomedia/İzmit

15 yy.'da yaşamış olan Alman seyyah Hans Dernschwam Anadolu'ya 1555 yılında gelmiştir. Ziyareti sırasında Kocaeli iline ilişkin gözlemleri olmuştur. 11 Mart 1555 yılında Kocaeli'ne girmiş ve ilk gözleminin balıkçıların fazla olduğu ile ilgili olmuştur.

Hereke'de bir Rum şatosu ile karşılaştığını etrafında üzüm bağlarının olduğunu yazmıştır. Karşısında Karamürsel'i gördüğünü ve buradan İstanbul'a doğru yük gemilerinin gittiğini yazmıştır. Seyyah İzmit'in harap halde olduğunu, vakti ile kilise olan yerlerin yıkıldığını, yerine Türklerin cami yaptığını yazmıştır.

Seyyah İzmit'in yapı mimarisini birbiri üzerine kurulan kırlangıç yuvalarına benzetmiştir (Kaya, 2017).

Seyyahın karşılaştığı şato bugün bilinmemektedir. Bu da gösteriyor ki gerek depremler gerekse şehrin zamana karşı olan dirençsizliği, geçmişte var olan birçok yapıyı yerle bir etmiştir.

İbn Hurdazbih 'de seyahatnamesinde kentin harabe halde olduğunu yazmıştır. IX yy.'da gezip kaleme aldığı eserinde şehrin neredeyse kalıntılardan oluştuğunu yazmıştır. İbn Hurdazbih şehrin üç hisar denilen yerlerinin harabe olduğunu yazmış fakat İstanbul'a ulaşmakta önemli bir istasyon görevi gördüğünü yazmıştır (Kaya, 2017).

2.3.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda 19 yy.'da Gayrimüslimlerin Durumu

19 yy.'da Osmanlı İmparatorluğu ticaret sisteminde meydana gelen iktisadi değişmelerde Batı'nın etkisi olmuştur. Batı Anadolu ve Marmara Bölgeleri kıyı şeritlerinde ticaret yoğunluğu oluşmuştur. Gayrimüslim nüfusun da buralarda yoğunlaştığı bilgileri kayıtlarda mevcuttur (Yiğit, 2017).

İzmit açısından bakıldığında liman kenti olmanın ve İstanbul'a yakın olmasının nüfus yoğunluğunun oluşumunda etkili olduğu bir gerçektir. 19 yy. Osmanlı nüfus hareketliliğine bakıldığında Müslümanların Kafkaslar ve Balkanlardan Anadolu'ya yapılan göçler üzerinde durulmuştur. İzmit merkez kazanın avarız kayıtlarında 1697 yılında nüfusun %52 arttığı görülmüştür. Bu hareketlilik sadece İzmit için değil İzmir, Çeşme, Urla, Ayvalık ve Erdek için de geçerlidir (Yiğit, 2017).

Gayrimüslim nüfusun çoğalmasında askerlik hizmetinden muaf olma, erken evlenme ve savaşlara katılmamaları önemli yer tutmaktadır. Bu durum 1897 yılına ait doğum, ölüm kayıtlarından da bellidir. Müslüman nüfusun artış hızı 15,7 iken gayrimüslim nüfusun artış hızı ise 18,1 olarak kayıtlanmıştır (Yiğit, a.g.m.).

Gayrimüslim tebaanın sahip oldukları imkânlar iki ve daha fazla dil bilmelerinden dolayı büyük ölçüde genişlemiştir. Özellikle elçiliklerde, konsolosluklarda tercümanlık beratı ile iş yapma olanakları çoğalmıştır. Ayrıca Avrupa ile ticarete önemli imtiyazlar elde ettiler. Osmanlı İmparatorluğu aldığı önlemlerle ve yasaklarla engelleyemediği gibi durumu kabullenmek durumunda kaldılar. Bu ticaretlerden dolayı Avrupa tüccarı denilen imtiyazlı durumları ortaya çıkmış oldu.

Gayrimüslim sınıfı giderek zenginleştiren mevcut şartları 1838 yılında İngiltere'de imzalanan ve diğer Avrupa ülkelerinde de etkili olan yeni kararlar da destekledi. Balta Limanı anlaşması ile de yakaladıkları kolaylıklar şartları bir seviye daha yükseltti. 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat fermanlarının getirdiği yeni olanaklarla gayrimüslimler Osmanlı kimliğinin dışında etnik kimliklerini de kullanarak ticarete en üst seviyeyi yaşadılar. Deyim yerindeyse ticaretin hamisi haline geldiler (Yiğit, a.g.m.).

2.3.3. Osmanlı İmparatorluğu'nda 18 yy. Ahkam Defterlerinde İzmit

Osmanlı İmparatorluğu'nda Divan-ı Hümayun'da alınan kararların tutulduğu defterler Ahkam defterleridir. Şikayetlerin ve başka kayıtların da tutulduğu defterler olduğu da bilinmektedir.

İzmit'te yaşayan Ermeni topluluğunun şikayetlerine ilişkin kayıt 125 numaralı Atik şikâyet defterinde mevcuttur (Başer, 2017).

1740'lı yıllara ait kayıt defterlerinde gayrimüslim toplulukların nüfuslarının arttığı görülmektedir. Kanuni döneminde gayrimüslimlere ait bir mahalle varken I. Ahmed döneminde bu sayı ikiye çıkmıştır. 1742-1745 yılları arasında İzmit'e Ermeni, Acem Ermeni, Yahudi ve Rum toplulukların yaşadığı bilinmektedir. Kayıt defterlerinde Rum mahallesinin bulunduğu ve köylerde de yaşadıkları yönündedir (Başer, 2017).

Rumların değirmencilik, ticaret, tersane işçiliği ve kiremitçilik gibi meslekleri yaptıkları bilinmektedir. Ermenilerin ise kuyumculuk, tarakçılık ve sarraflık yaptıkları yönündedir. Bir diğer topluluk Yahudilerin ise daha çok ticaret yaptıkları bilinmektedir (Başer, a.g.m.).

Ahkam defterlerindeki kayıtlara göre gayrimüslimler de Müslümanlar kadar şikayetlerini İstanbul'a iletebilmektedir. Şikâyet ve dava konuları genellikle alacak verecek, miras gibi konulardır. Gayrimüslimlerle Müslümanların ortak hareketle şikayetlerinin olduğu da kayıt defterlerinde mevcuttur.

2.3.4. Nikomedia/İzmit'in Tarih Boyunca Kullandığı İsimler

Kente ilk adını veren Helenlerin destan inancına göre İlliada Destanı'nda ismi geçen Troidalılarla birlikte savaşmış Anadolu önder Askanios'tur. Fakat tarihe I. Nikomedes'e atfedilen Nikomedia'dır. Farklı kavimler tarafından söylemde değişiklikler gösterebilmektedir (Çeken, 2017).

İbn Hurdazbih Haliç'in aşağılarını on bir bölgeye ayırmış, şehri göz kulak anlamına gelen Nikumudiyye demiştir. Teberi ve Şerif el İdrisi olan Arap tarihçileri de Nikumudiyye adını kullanmışlardır. Nikumudiya, Nikumuziya şehri olarak da

adlandırıldığı olmuştur. Şehir Selçuklular tarafından da Nikumudiyye olarak telaffuz edilmiştir. Osmanlı kaynaklarında ise İznikmid olarak yer almıştır (Yaşar, 2017).

XIX. yy. ortalarında şehrin ismi İzmid olarak belirlenmiştir. XX. yy. başlarından günümüze kadarda İzmit olarak kullanılmaktadır. Kocaeli adı ise XIV. yy. başlarında yöreye seferler gerçekleştiren Akçakoca Bey'in anısına 1924 yılında Koca İli anlamına gelen Kocaeli ismi verilmiştir (Çeken, 2017).

BÖLÜM 3. NİKOMEDİA HOŞGÖRÜ FERMANI

3.1. Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanlığın Durumu ve Yayılması

“Hıristiyanlık doğu Mistizminin, Yahudi Mesihçiliğinin, Yunan düşüncesinin ve Roma evrenselciliğinin kavşak noktasında ortaya çıktı.” (Tanilli, 2006).

Roma imparatoru Augustus zamanında Hz. İsa Filistin'de dünyaya gelmiştir. Hıristiyanlık İsa'dan çok sonra Roma İmparatorluğunun resmi dini olmuştur. İsa'nın temel öğretisi şudur: Tanrı, şefkati bütün evreni kapsayan bir babadır. Ve günün birinde yeryüzünde tanrının saltanatı hüküm sürecektir. Yahudiler İsa'dan önce Yehova'nın evrenin biricik adalet tanrısı olduğuna inanıyorlardı. Ve yine Yehova kendisi ile pazarlık yapılabilen bir Tanrı idi. Ve yine bu Tanrı Hz. İbrahim'le Yahudileri yeryüzünde egemen ırk yapacağına söz vermiştir. Oysa İsa'nın dininde pazarlık, ayrıcalıklı ırk, insan yoktur. Bütün insanlar eşit ve birbirine kardeştir. İsa Yahudilikte olan sıkı aile bağları yerine de “göklerde olan babamın iradesine kim uyarırsa, benim kardeşim, kız kardeşim, anam olur.” demiştir. Özetle İsa'nın vaat ettiği ülkede gurur, mülkiyet, ayrıcalık ve üstlük altlık olmayacaktır. Sevgiden başka ödül olmayacaktır (Tanilli, a.g.e.).

Antakyalı paganlar, İsa'nın ilk inananlarına Hıristiyan adını verenlerdir. Roma İmparatorluğunun ve Kudüs Yahudiliğinin engellerine rağmen yayılmaya devam etti. İsa dini mevcut Yahudiliğin en gelişmiş hali idi. Romalı ve Yunanlı aydın sınıflara ait kişilerin İsis, Sibel, Mitra gibi tanrılara inançlarını yitirip daha derin inanç ifade eden ve ölümsüzlüğe inanma ihtiyacını da karşılayan Hıristiyanlığa karşı cezbeden bir yakınlık oluşmuştur.

Hıristiyanlığın yayılmasında önemli bir katkı yine MS 50 yıllarında Kudüs'teki Yahudi ve Hıristiyan yapılarından koparak gerçek Hıristiyanlığı kurduğunu iddia etti ve Asya, Yunanistan ve İtalya'daki Hıristiyanlar bu yeni inancı benimsedi. Fakat ne var ki

Aziz Paulus Kudüs'e yaptığı yolculuk esnasında Romalılar tarafından yakalanarak çeşitli işkencelerle MS 58 yılında Roma'da idam edildi (Tekindağ, a.g.e.).

MS 160 yılında Kartaca'da doğan Tertullianus Roma'da yargıç olarak şöhrete kavuştuktan sonra geçtiği Hıristiyanlık dinine sıkı sıkıya bağlı olmasından kaynaklı yazarlık ve yargıçlık ile ilgili yeteneğini Hıristiyanlığın savunuculuğuna adanmıştır. Tertullianus eserlerinde canlı bir dil kullanmakla beraber sahip olduğu coşkuyu da anlamak mümkündür. Bu gelişim karşısında dönemin aydın sınıflarının Hıristiyanlığı seçmesi yahut benimsemesinde büyük etki sağlamıştır.

Roma'da Hıristiyanlara dinlerini korumaya çalışırken çektikleri acıların dışında, inançları güçlendiği zamanlar geldiğinde sıkıntılar bitmemiştir. Aziz Augustinus'un düşüncelerinin oluşmasında Hıristiyan Romalıların "pagan barbar" taciz ve baskılarıyla sarsıldığını bulmak mümkündür (Göktuğ, 2014).

3.1.1. Hıristiyanlara Karşı Yapılan Zulüm ve Sıkıntılar

Roma İmparatorluğu'nda bilinen ilk baskı ve zulüm hareketi MS 64 yılında çıkan yangın sonrasında İmparator Neron sadece Hıristiyanların öldürülmesi emrini vermiştir. Roma, Hıristiyanları bağlı oldukları din için değil daha çok Roma'nın dini ve toplumsal kutlamalara katılmadıkları ve toplum içinde bölünmelere sebebiyet verdikleri için suçluyordu (Tekindağ, 1975).

Romalı din adamı ve tarihçi Eusebius (MS 265-340)'a göre Hıristiyanlar birinci ve ikinci yüz yıllarında hırpalanmış, şiddet görmüşlerdir. Vahşi hayvanlarla amfi tiyatrolarda karşı karşıya kalmış ve topluluklar karşısında yakılmış, dayak yemiş, on binlerce Hıristiyan hapishaneler atılmış ve öldürülmüştür. Fakat tüm bu yapılanlara karşı kararlı duruşlarından ve inançlarından vazgeçmemişlerdir.

"Zalimane bir tavır ve tecavüz tehdidi ile karşı karşıya kaldıklarında bile, dünyada aileleriyle birlikte uzun yıllar yaşamak yerine şehitliği ve cennette Tanrı ile birlikte olmayı tercih ederek inançlarından ödün vermemişlerdir. Geceleri gökyüzü Hıristiyan Şehitlerin bedenleriyle yakılan ateşlerle aydınlatılmış ve sokaklar azizlerin kanlarıyla kıpkırmızı olsa da Hıristiyanlık nihayetinde Roma İmparatorluğuna karşı

zafer kazanmış ve bugün bildiğimiz o güçlü dünya dini haline gelmiştir.” (Adıbelli, 2018)

İmparator Tertullian, meydana gelen sel ve deprem gibi felaketlerde veya kıtlık ve veba salgını gibi durumlarda Hıristiyanları sorumlu tutmaktaydı. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki bazı kaynaklarda Hıristiyanlık resmi hale geldikten sonra aynı hoşgörüyü Putperestlere göstermediği yönündedir. Hıristiyanların pagan tapınaklarını yok ettiklerini ve dinsel merkezlerinin etrafında Hıristiyan çeteleri ile ilgili anlatılan hikayeler yaygındır (Adıbelli, 2018).

İmparator Diocletian zamanında dördüncü yüzyılın başlarında hapisanelere atılmışlar, asılmışlar, kesilmişler, malları ellerinden alınmış, insani anlamda onurlarını zedeleyecek farklı farklı zulümlere maruz kalmışlardır. Buna rağmen sahip oldukları dinlerine sınıksız sarılmışlardır.

İnancından dolayı işkencelerden geçmişleri anlatan dizeler acının ne kadar büyük olduğunun göstergesidir.

*“Bin tane ağızım olsaydı, yüz tane dilim
Bakırdan bir ses ve inatçı ciğerlerim
O korkunç sahneyi açıklayamazdım”* (Bakan,2019)

3.1.2. Roma’da Yaşam ve Hıristiyanlığın Getirdikleri

Roma imparatorluğunda sıradan halk zamana ilişkin bilgiye sahip değildi. Yaşamını on beş yıllık devreler halinde kullanıyorlardı. Bu devreler yöneticiler tarafından vergi toplanması ve dönem ayarlanması için kullanılan devreler idi. Örneğin altıncı devreden bahsedilirken herhangi bir on beş yıllık dönemin altıncı yılı anlamına geliyordu. Özellikle sıradan insanlar için Hıristiyanlığın yayılmasından sonra mezar taşlarına “Tanrının hizmetkârı, kulu ağustos ayının 13. pazar günü 10. devrede öldü.” yazılırdı. Kesin tarihlere karşı bu net bilginin olmayışı tarih kronolojisinin olmayışına dayanmaktaydı.

Roma da resmi tarihleri her zaman Konsüllük belirliyordu. Konsüllük de Kral ya da İmparatorun tahta çıkış ve inişleri ile değişikliğe uğradığından kafa karıştırıcı olabiliyordu.

Tüm bu yaşanan karmaşıklıklara rağmen Roma ve devamında Bizans tarihinin evrensel kronolojisinin temel yapısı MS 300. yıllarda kuruldu ve bir sonraki yüzyılda da mükemmelleştirildi. Takip eden yüzyıllardan günümüze gelene kadar ki süreçte de çeşitli düzenlemeler yapıldı (Mango, 2008).

İmparator Constantinus'un Hıristiyanlığı kabul ettiği dönemde, kilise ile ilişkisinin (konumunun) ne olacağı belli değildi. Rahiplerin görev ve kararlarına ilişkin hiçbir yetkide yer almamalarına rağmen, ökümenik konseyler için ve dinden çıkan ya da dine ait olmayanlar için çağrıda bulunabiliyordu (Mango, 2008).

İmparator tüm insanlara ya da en azından Ortodokslar üzerinde kesin hükmede biliyordu. Putperestler ihtida (iman) etmedikleri zaman Hıristiyanlık çemberinin dışında kalıyordu. Fakat Hıristiyanlığı kabul ederse imparatorun kesin yetkisini kabul etmiş sayılıyordu. Orta çağ döneminde Hıristiyan devletler ortaya çıktıkça Bizans İmparatorluğunda "Prensesler ailesi" oluşmaya başladı ve geliştirildi.

İmparatorluğun yetki bilgileri kendi emirlerinde olan üst düzey birimlere aktarılıyordu. Toplumun olağan üyelerinden askerler ve çiftçiler en faydalı olanlardı. Askerler ülkenin barışını korumak amaçlı çalışırken, çiftçiler de toprakları ekerek yine ülkelerine faydalı oluyorlardı. Öte yandan tüccarlar alım satım yaptıklarından hata yapmaya elverişli mesleklerdi. Yine döneme ait faiz ise mazur görülmeyecek kadar olumsuz karşılanıyordu (Mango, 2008).

Normal yaşamları içerisinde Ruhbanların durumu hem çok zahmetli hem de onurlu ve saygı duyulan bir durumdu. Vaftiz etmek, günah çıkarmaları, ayin yönetmeleri sadece rahiplerin yapabileceği bir iş idi. Rahibin işi sahip olduğu halkı aydınlatma, yoksulları gözetmek ve kendi yaşamı ile örnek olmaktı. Toplumun hizmetkârı olduğuna göre dürüst, alçakgönüllü olmak zorunda idi. Yine rahibin kime nasıl davranacağını bilmek, kimi kınayacağını kimi yücelteceğini bilmek zorundaydı. Aksi takdirde hayat boyu lanetlenme riskini yaşıyorlardı.

Ruhbanın ardından en değerli ve yüksek sorumluluk meslekleri arasında yargıçlık, öğretmenlik ve hekimlik bulunmaktaydı. Yargıçlar baktıkları davalarda yargılanan kişinin zengin yoksul olduğuna bakmadan sadece ilişkili oldukları durumla ilgili yargılanmasına bakmalı ve yasaların verdiği uygulamak zorundaydı.

Öğretmenler de tıpkı ruhbanlar gibi değerli sayılırken bildikleri ve sahip olduklarını bol bol vermekle yükümlü olup zaman zaman sopa aracılığı ile şiddete de başvurabiliyorlardı. Hekimlerin ise hem fiziksel hem de ahlaki açıdan önemli rolleri vardı. Fakat hekimlere daha az değer verildiği anlaşılmalı beraber çoğu kez hastalara şifa vermek yerine daha da kötüleşmelerine sebebiyet verebildiklerinden tecrübeli hekimlerin hastaya temizliği hayatlarına nasıl yerleştireceklerini ve acı bir ilacın nasıl tatlandıracağı konusuna da hâkimlerdi.

Toplumun en alt sınıfı olan köleler ise İncil’de vurgulandığı üzere efendileri zalim olsa bile onlara itaat etmek zorunda idiler (Mango, a.g.e).

3.2. Hoşgörü Fermanı’nın İlanından Önce

Roma İmparatoru Diocletian başkent Nikomedia’yı Roma’ya benzer bir başkent yapmaya çalışmış ve öncelikle darphane ve silah imalathanesi tesis etmiştir. Nikomedia’yı birçok açıdan değiştirip kamu binaları, saray, sirk gibi kenti etkileyen yapılar inşa etmiş ve Nikomedia’yı eğitim ve çeşitli aktivitelerin merkezi haline getirmiştir (Foss, 2002).

İmparator Diocletian çok tanrılı dine sahip olduğundan Hıristiyanlığa karşı sindirme politikaları uygulamış birçok kilise yıkmıştır ve Nikomedia da bu döneme tanıklık etmiştir. Tutuklamalar ve idamların da olduğu bu dönem de İmparator sağlık sorunları yaşamaya başlamış ve MS 305 yılında emekli olarak tahttan feragat etmek durumunda kalmıştır (Dikici, 2013).

İmparator Diocletian yerine geçen İmparator ise Galerius olmuştur.

MS 11 Kasım 308 yılı İmparator Galerius, İmparatorluk içindeki sorunları görüşmek üzere Carnuntum bölgesinde bir toplantı düzenlemiştir.

Elbette ki fermanın yayımlanmasına dair zamanın gelmiş olmasının dışında Hıristiyanlığın kendi gücü ile de yayılması önlenemez bir hale gelmişti. Yaşadıkları işkence ve acılara rağmen ısrarla büyüyen ve güçlü bir duygu ile birbirlerine bağlı olan Hıristiyanlar için bu ferman çoktan hak ettikleri bir nefes alma sürecinin başlangıcı niteliğinde olmuştur.

Bu toplantıda İmparatorluk yönetimi tekrar yapılandırılmış Doğuda Galerius ve Maximinus, Batıda ise Lusinius ve Constantine tarafından yönetilecekti (Ertürk, 2016).

3.2.1. Hoşgörü Fermanı'nın İlanı

İmparatorluğun dört bir yanındaki Hıristiyanların sayısı bu mevcut acılara ve işkencelere rağmen dikkate değer rakamlara ulaşmıştı. Senato halk idaresi ile ilgili bütün işlevini yitirmişken Hıristiyan toplum kendi kiliselerinde kendi meclis ve hiyerarşilerini kurmuşlardı. Diğer dinlere mensup olanlar tarafından hala aşağılansalar bile kendi aralarında da fikir ayrılıklarına düşüyorlardı. Ayrıca diğer inanç sahipleri Hıristiyanlar kadar içsel ve dışsal birbirlerine o kadar bağlı değildiler. Bu nedenle kim seçilirse seçilsin Hıristiyanların sevgisini kazanırsa imparatorlukları kesin elde edebilirlerdi (Livius, 2011).

İmparator Galerius'un keyfi hareketleri ve karakterindeki olgunlaşmamış yan ve yine pagan tanrılarına olan inancı Hıristiyanlara karşı gösterdiği hoşgörüyü geciktirmiştir. Ölümünden çok kısa süre önce yakalandığı ağır rahatsızlığın içinde o güne değin uyguladığı zalimliklerden son derece pişman oldu ve Hıristiyanlara karşı yapılan eziyetlere son vereceğini bildirdi (Livius, 2011). Acıları o kadar büyük ve sancılıydı ki o dönem yaşadığı acıyı dindirmek için uygulanan tedaviler işe yaramıyordu.

“Ruha batınca acıyla kükredi öyle

Yaralı bir boğa nasıl bağırsa”

(Vergilius) (Bakan, 2019)

Hıristiyanlara karşı zulüm ve katliamlar devam ederken yönetimdeki Carnuntum İmparatorlarından Galerius MS 311 yılının şubat ayında Sofya'da bir toplantı hazırlamış ve İmparatorları çağırmıştır. Yapılan görüşmeler sonunda Hıristiyanlara devlet yönetiminde yine görev vermeden ancak çektikleri zulüm ve işkencelerin sona ermesi için MS 30 Nisan 311 yılında Nikomedia Hoşgörü Fermanını yayınlamıştır (Foss, 2002).

3.2.2. Nikomedia Hoşgörü Fermanı

“Halkın iyiliği ve rahatlığı için sağladığımız şeyler arasında, öncelikle Romalıların eski kanunları ve sosyal kurallarıyla her şeyi rahat bir duruma getirmeyi ve atalarının dini inançlarını benimseyen Hıristiyanların da iyi bir duruma gelmelerini istedik. Çünkü herkes kendi kafasına ve isteğine göre kurallar koyduğu için, böyle bir ortamda insanlar atalarından ve köklerinden gelen inançları yaşayamadılar. Bu yüzden hayatları tehlike altındaydı ve birçok kez ölümle karşı karşıya kaldılar. Pek çoğu yine de kararlarında direndikleri için ve Hıristiyan tanrılarına hürmet edip tapmadıkları için ve biz herkese hoşgörüyü ve anlayışla yaklaşmak istediğimiz için düşündük ki herkese özgürlük sağlamalıyız. Bu sayede hem bir Hıristiyan olarak yaşamaya devam edebilirler hem de düzen bozmadıkları sürece kendi dini toplantılarını yapabilirler. Mahkemeleri ne yapması gerektiğini bir başka bildiriye anlatacağız. Bu hoşgörümüzden dolayı, kendi tanrılarına, bizim güvenliğimiz, ülkenin güvenliği ve kendi güvenlikleri için dua etmelidirler, böylece imparatorluk hiçbir taraftan darbe almaz ve onlar da evlerinde güven içinde yaşayabilirler.”

Fermanda anlatılanlar tarihsel bir dönemin bu fermanla nasıl değişeceğine dair bilgi ve belge niteliğindedir.

3.2.3. Milano Hoşgörü Fermanı

Nikomedia Hoşgörü Fermanı'ndan iki yıl sonra İmparator Constantine ve İmparator Lucinius mevcut Fermanı genişleterek Milano Fermanını MS 13 Haziran 313 yılında yayınlamışlardır.

“Ben Constantine Augustus ve ben Lucinius Augustus Milano'da karşılaşmamızda ve halkın iyiliği ve güvenliği için Tanrı'ya saygı göstermeyi içeren kanunların öncelik olarak düşünülmesi gerektiğini ve topraklarımızda himayemiz altında yaşayan tüm Hıristiyanların ve diğer dinlere (ki her Tanrısal din cennetin koltuklarındadır. Farklılıklar nazikçe bertaraf edildiğinde hepsi çok cömert ve hayırlı olabilir) inanmayı tercih eden halkımıza ait olmasını düşündük. Ve böylece bütün bu doğru karşılıkları ve yararlı nasihatleri şu şekilde düzenlemeye karar verdik; hiç kimse kalbini Hıristiyan dininin uyumuna bırakma fırsatını gelişigüzel reddetmemeli; kendi için en iyi olanı böylece kalplerine teslim olan Ulu Tanrı'yı düşünmeli ve olağan yaptığı

her iyilik ve cömertlikte bunu göstermelidir. Bu nedenle ilahi dininiz; Hıristiyanları ilgilendiren ve sizlere daha önce resmi olarak verilen gelişigüzel kanunları ve şartları ortadan kaldırmanın bizi memnun ettiğini; Hıristiyan dinini taciz edilmeden gözlemlemek isteyen herkesin bunu özgürce ve açıkça yapabileceğini bilmelidir. Biz; Hıristiyanlara verilen özgür ve sınırlandırılmamış dinsel ibadet fırsatların bütünüyle sizin endişelerinize uyabileceğini düşündük. Çağımızın barışı için diğer dinlerin açıkça ifşa edilmesi ve iyilikleri için yapılan ibadetlerin, göreneklerin özgürce yapılma hakkını ve herkesin kendini memnun edebilecek ibadet imkânına sahip olacağını ve bunların bizim tarafımızdan bahşedildiğini gördüğünüzde ilahi dininiz bunları bilecek. Bu düzenlemeler; bizim herhangi din ya da itibarın değerini düşürmediğimiz için yapıldı.”

3.2.4. Nikomedia Hoşgörü Fermanı’ndan Sonraki Durum

MS 23 Şubat 303 yılında İmparator Diocletian tarafından Doğu Roma İmparatorluğundaki Hıristiyanlara karşı sistemli ve sıkıntı verici baskılar yoğunlaşmıştı. MS 305 yılında başa gelen İmparator Galerius MS 311 yılında ölümünün yaklaştığını anladığından ve ölümünden sonra oluşabilecek kaosu engellemek istediğinden Hoşgörü Fermanı’nı yayınlamış ve bundan altı gün sonra ölmüştür (Mango 2008).

Bu ferdandan sonra Hıristiyanların yıkılan kiliseleri yeniden yapıldı. Kamu düzenini bozmadıkları sürece insanların kiliselerine gitmelerine izin verildi. Tutuklu Hıristiyanlar serbest bırakıldı. Bakır madenlerinde köle olarak çalıştırılanlar da özgürlüklerine kavuştular. Ellerinden alınan malların tekrar geri verilmesi de fermanın getirdiği başka bir yenilikti. Bu ferman sonucunda Hıristiyanlar Roma İmparatorluğunun çıkarlarına bağlanmaya çalıştı. Hıristiyanların benlik bilinci yükseldi ve kilise saygınlık kazandı (Dikici, 2013).

Hıristiyanlık bu rahatlama sonrası, gelişimi ve yayılması daha da hızlanmış paganizm Hıristiyanlığın etkisi ile azalmıştır. İmparatorlar kilise düşmanlığından onun destekçisi ve kollayıcısı olmuştur.

Görüldüğü gibi Hoşgörü Fermanı’nın yayımlanmasından sonraki olaylar iyi yönde bir değişikliğe yol açmıştır. Ancak bu durumda bile yer yer sıkıntılar devam etmiş ve süreç hemen keskin bir iyiliğe dönüşmemiştir.

Hıristiyanlık, MS 379-380 yıllarında İmparator Theodosius'un döneminde resmi olarak din kabul edilmiştir.

3.3. Nikomedia Hoşgörü Fermanı'nın Yazılı Kaynaklardaki Yeri

Nikomedia Hoşgörü Fermanı'nın gerçekliğine ait bilgi dönemin, söylev ustalarından Laktantius'un "De Mortibus Persecutorum (Zalimlerin Ölümleri Üzerine)" adlı eserde gösterilmektedir.

Laktantius eserinde Roma İmparatorluğunun özellikle MS 303-314 yıllarına ait önemli gelişmeleri ele almıştır. Eserde iyi ve kötünün nasıl çatıştığı İmparatorların Hıristiyan oldukları için halka nasıl zulüm ve işkence ettiklerine ve sonuçta tanrı tarafından nasıl cezalandırılıp öldüklerine de yer vermiştir.

Laktantius zalim imparatorların ancak Tanrının varlığını kabul ederek kurtulabileceklerini aksi halde hak ettikleri ölümle cezalandırılacaklarını anlatmıştır.

Geçmişte MS 54-68 yıllarında Roma İmparatoru Nero'dan bahsetmiş ve eserinde onun halka yaptığı zulümlerden ötürü ilk kez titan olarak bahsetmiştir. Laktantius İmparator Nero'yu "Tanrının kullarının ilk zalimi" olarak suçlamıştır. Halkın pagan inançlarını terk ederek Hıristiyanlığa yönelmesinin önünü işkence ve zulümlerle önlemeye çalışmıştır (Ünver, 2012).

De Mortibus Persecutorum adlı eserde Nikomedia Hoşgörü Fermanı'na ilişkin yazılanlara gelince; İmparator Galerius'un Roma'da yaşayan Hıristiyanlara yönelik zulümlerde etkin rol oynadığı ve MS 299 yılında kurban törenlerinde kesilen kurbanların geleceğe dair işaretler vermemelerinin nedeni olarak Hıristiyanları suçlamıştır. Eserde İmparator Galerius'un halka yapılan zulümlerin artırılması için Diokletianus'a baskı yaptığı da yer almaktadır. İmparator Galerius'un son günleri kötü ve tehlikeli hastalıklarla geçmiştir. Vücudunda iltihaplı yaralar ortaya çıkmıştır. Acısı o kadar büyüktür ki vücudunu kurtların yediğini ve bütünlüğünü kaybettiğini yazmaktadır (Ünver, 2012).

Galerius MS 311 yılında Hıristiyanlara karşı uygulanan zulümleri sona erdireceği ve Roma'da yaşayan tüm dinlere anlayış göstereceğini açıklayan Hoşgörü Fermanı'nı yayımlamıştır.

Laktantius'a göre İmparator Galerius ölmeden önce hastalığından ötürü zamanının kalmadığını bildiğinden Tanrının varlığını kabul etmiştir. Çektiği acıların sona ermesini umarak Hıristiyan olmuştur (Ünver, a.g.e.).

BÖLÜM 4. TOPLUMSAL BELLEK VE NİKOMEDIA ETKİNLİKLERİ

4.1. Yakın Tarih İzmit ve Nikomedia İzleri

Nikomedia ve İzmit tarih boyunca depremlerle sarsılmış zaman zaman yerle bir olacak şekilde yeniden onarılmak ve hatta inşa edilmek zorunda kalmıştır. Yakın zamanda (1999 Depremi) yaşanan depremlerle dünyanın dikkatini çeken haber olmanın dışında binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Aslında durum Nikomedia zamanlarında da durum pek farklı değildi. Özellikle MS 358 yılında olan deprem çok ağır olmasına karşın kent tekrar onarılarak ayağa kaldırılmıştır. MS 02 Aralık 362 (Nikea-Nikomedia) sekiz şiddetinde deprem olmuş ve kent elli yıl boyunca yıkıntılı halde kalmıştır ve bu deprem İstanbul'daki tarihçiler tarafından kayıtlara alınmıştır. Yaşanan bu deprem geniş bir bölgede hissedilmiş ve dönemin Roma İmparatoru Teodosius (MS 378-395) kenti yeniden onarıp yapılandırsa da kent o eski ihtişamından yoksun kalmıştı (Ulugün, 2006).

Yaşanan bu depremler İzmit'e Nikomedia tarafından kalan izlerin eksilmesine neden olmuşsa da 1900'lü yılların sonrasında Bilimsel Arkeolojiye doğru Nikomedia'dan kalan izler ve buluntular değerlendirilmeye bilimsel zeminde başlamıştır.

1930 yıllardan sonra sanayideki gelişmeler ve kentin bu gelişmeyle birlikte ortaya çıkan dokusu, İstanbul Arkeoloji Müzesi ile birlikte İstanbul Alman Arkeoloji Müzesi de çok acil ve hızlı kurtarma kazıları başlamıştır. SEKA Kâğıt Fabrikası kuruluş aşamasındaki çalışmalarda ortaya çıkan önemli eser ve malzemeler kayıt altına alınarak ve kentin geçmişine ait izlere de ışık tutacak verilere ulaşılmıştır (Çalık Ross, 2007).

1990 yılında A. Erdoğan ve O. Gündoğdu tarafından kurtarma ve araştırma kazıları Üçtepeler Köyünde, Üçtepeler Tümülüslerinin (mezarlık içeren topraklar) yol yapımı sırasında olmuştur.

Şekil 4. 1 Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi

Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi 2007 yılında yeni yerinde hizmet vermeye başlamıştır. Tarihi gar binası restore edilerek müze olarak hizmet vermeye devam etmektedir. Şehir merkezinden yürüyerek dakikalar sonrasında ulaşılabilecek müze ziyaretçilerine açıktır. Müzede iki bine yakın arkeolojik eser, binlerce madeni para ve etnografik nesnelere bulunmaktadır.

4.2. Nikomedia/İzmit Kentinin Jeopolitik Önemi

İzmit/Nikomedia gerek günümüzde ve gerekse antik çağlarda bulunduğu coğrafi konum gereği büyük önem taşımıştır.

Bithynia Bölgesi içinde olan Nikomedia'nın tarihin her döneminde stratejik öneme sahip olmasının nedeni geçiş noktası olmasıdır. Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan deniz yoluna sahiptir. Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'yu da karayolu ile Avrupa'ya bağlamaktadır. İzmit İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan yolun da en önemli noktasıdır. Doğuda olası savaşlarda İstanbul'dan gidişte de uzun bir yolun ilk başlangıç noktası olma özelliği taşımaktadır (Foss, 2002). İzmit/Nikomedia Avrupa ve Asya arasındaki hem kral yolu hem deniz yolunun kilit noktasıdır.

Konstantinopolis MS 330 başkent olduğunda Nikomedia'nın öneminin azaldığı gerçektir ancak bu ilginin azalması sadece başkent olmamasından kaynaklıdır. Konstantinopolis artık büyük ve yeni bir pazardır ancak bu pazarın yarattığı talepleri karşılama ve tedarik etme yolu yine Nikomedia'dır (Güney, 2007).

Kent aynı zamanda yer altı kaynakları açısından da oldukça zengindir. Çeşitli maden ve özellikle tatlı su kaynaklarının olduğu bilinmekle beraber bu zenginliğin antik dönemde de fayda sağladığı düşünülmektedir. Örneğin 2006 yılında "Kocaeli ili ve ilçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmalarında" Kandıra'da döneme ait taş ocağı bulunmuştur. Bulunan bu taş ocağının dönemin ihtiyacı olan lahit üreten bir işletme olduğu anlaşılmıştır (Çalık Ross, 2007).

4.3. Nikomedia/İzmit'in Kaderi Depremler

Roma Dönemi Nikomedia Depremleri Kronolojisi

Tarihi	Şiddeti	Etkisi
İ.Ö. 7.yy.	bilinmiyor	O çağdan önceki tarihsel izleri yok etmiş.
İ.Ö. 427	bilinmiyor	Karadeniz Ereğli, İzmit'te hissedildi.
İ.Ö. 360	5	Karadeniz Ereğli, İzmit'te hissedildi.
İ.S. 9	6	İzmit, İznik ağır hasar aldı.
24 Kasım 29	9	Gemlik, İzmit ve İznik Bursa
İ.S. 33	8	İzmit, İznik ağır hasar aldı.
İ.S. 69	bilinmiyor	İzmit
İ.S.120-121	8	İzmit, İznik ağır hasar aldı.
İ.S. 127	bilinmiyor	İzmit (Nikomedia) ağır hasar aldı.
İ.S. 128	bilinmiyor	İzmit (Nikomedia) ağır hasar aldı.
İ.S. 151	bilinmiyor	İzmit (Nikomedia) ağır hasar aldı.
İ.S. 161-180	bilinmiyor	İzmit (Nikomedia) ağır hasar aldı.
İ.S. 180-193	bilinmiyor	İzmit (Nikomedia) ağır hasar aldı.
İ.S. 198-217	bilinmiyor	İzmit (Nikomedia) ağır hasar aldı.
İ.S. 268-269	bilinmiyor	İzmit ve Gebze tahrip oldu.
7 Ekim 350	8	İzmit (Nikomedia) tahrip oldu.
.../... 358	9	Nikomedia tamamen yıkıldı, tsunami oluştu.

7 Ekim 359	8	Taş üstünde bir taş vardı o da düştü.
2 Aralık 362	8	İzmit, İznik ve İstanbul ağır hasar aldı.

Nikomedia'daki depremler için yakılan ağıt dönemin ünlü söylev ustası Libanius (MS 314-394) tarafından yazılmıştır. Libanius, hayatının mutlu zamanlarını ve eğitim aldığı Nikomedia'yı düşünerek çektiği acıları ağıtlaştırmıştır;

“Daha dün şehir; fakat bugün topraklara gömülmüş olan İzmit, sessizlik içinde ağlamalıdır. Onu süsleyen nice kamu, özel binalar birbirinin üstüne devrildiler! Tersaneden bahçelere kadar hepsi harap oldu. Onu ünlü yapmaya yeten mahkemeleri, birçok tapınakları, hamamları, sarayları, tiyatroları yıkıldı. Vakit neredeyse öğlen olmuştu: kentin koruyucu ilahları tapınakları terk ettiler, kent mürettebat tarafından terk edilen gemi gibiydi. Üç dişli mızraklı ilah yeryüzünü vurdu ve denizi salladı; kentin temelleri dağıldı, duvarlar duvarların, sütunlar sütunların üzerine yıkıldı: gizli olanlar açığa çıkarken açık olanlar kayboldu. Mükemmel güzel her yerdeki tek parça heykeller şiddetli sarsıntı ile karışık bir yığın haline geldiler. İşlerinde çalışan esnaf hızla dükkanlarından ve evlerinden dışarı fırladılar. Limandaki hasar daha fazlaydı ve kentin birçok seçkinleri ve vali etrafında toplanmıştı. Tiyatro orada bulunan herkesi, yığınları altına almıştı. Biraz daha uzun ayakta kalarak sallanan bazı yapılar ve tüm içindeki insanlar aynı kaderi paylaştılar. Azgın bir şekilde hareketlenen deniz sahili su ile kapladı. Her yerde oluşan alevler çatı kirişlerine ulaşarak sarsıntıya bir büyük yangını eklediler ve dendiğine göre rüzgâr sayesinde alevler yayıldı. Kentin kale duvarları hala ayakta. Kurtulabilenlerden bazı yaralılar etrafta dolaşıyorlar...

Nerede senin yilankavi yolların? Nerede portikoların? Nerede yolların, çeşmelerin, adliye binaların, kemerlerin, kütüphanelerin, tapınakların? Nerede büyük zenginliğin? Gençler, yaşlılar neredeler? Tüm kentin inşa değerine eşit olan imparatorunkinden sonraki en geniş Nymfeler ve Graces (lütuf, şükran, merhamet, zarafet) ve büyük imparator hamamı neredeler? Senato şimdi nerede? Halk nerede? Kadınlar nerede? Çocuklar nerede? Saray nerede? Babil'in surlarından sağlam olan Sirk nerede? Aç olan yabani hayvanlar serbestçe dışarı çıktılar. Hiçbir şey ayakta değil, hiçbir şey kurtulamadı; hepsi bir yığın halinde. O bir sürü dere şimdi nerelerde akıyorsunuz? Hangi konakları yıkıyorsunuz? Hangi kaynaklardan doğuyorsunuz?

Çeşitli su kemerleri ve depoları yıkıldılar. Çeşmelerin bol beslenme sistemi çekilerek ya da insanlar veya kuşlar tarafından içilerek değil, girdap havuzları oluşarak ya da bataklıklar tarafından engellenerek işe yaramaz hale geldi. Ulaştığı her yerde şiddetle devam eden, havanın olduğu her yere giren alevler dehşete düşürmüştü. Eskiden yoğun bir nüfusa sahip olan kent şimdi terk edilmiş ve ıssız bir haldeydi, ancak gece oluşan çok sayıdaki gölge, sanırım Acheron'dan sonraki iğrenç bölgenin sakinleri idi (Ulugün, 2007).

4.3.1. İzmit'te Arkeolojik Çalışmalar

Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü 2004 yılında Doç. Dr. Ayşe Çalık Ross tarafından kurulmuştur. Kentin tarihi dokusunun tahribata uğramadan açığa çıkması ve hak ettiği değere kavuşması için yapılan çalışmalar ivme kazanmıştır bu dönemde. 2005 yılına kadar da kentte kurtarma kazıları dışında herhangi bir kazı çalışması yapılmamıştır. Yapılan kurtarma çalışmaları da İzmit Arkeoloji Müzesi tarafından yapılmıştır. 2005-2007 yılları arasında yapılan ve ekip başkanlığını Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross'un yaptığı kazı çalışmalarında en çok Roma Dönemine ait olduğu düşünülen birçok kültür varlığı ilgili kayıtlara geçilmiştir. Bunların dışında su kanalları, sayısız seramik ve mimari parçalar ve henüz mimari fonksiyonu bilinmeyen yapılar bulunmuş ve yine kayıt altına alınmıştır ve tüm bu çalışmalar ekip başkanı tarafından Antik İzmit Nikomedia adı altında yayımlanmıştır (Çalık Ross, a.g.m.).

4.3.2. İzmit'te Kültür Varlıkları

Nikomedia/İzmit tarihin her döneminde bulunduğu coğrafi konum nedeni ile kilit bölge olmuştur. Tarihinde önemli imparatorluklara tanıklık ettiğinden zengin bir kültür mirasına sahiptir. MÖ 712 yılında İzmit'e bağlı Astakoz Kenti ve MÖ 264 yılında bugünkü İzmit'i de içine alan ve Orhan Mahallesi merkezli Nikomedia Kenti'nin kurulmuş olması önemlidir.

2007 yılında kurulmuş olan Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün çalışmaları ile birçok yapının tespit ve tecili yapılmış ve kayıt altına alınmıştır (Aksoy, 2017).

Bu dönemde tarihi alanlar ve arkeolojik sit alanları da belgelenmişti. Yakın tarihe tanıklık etmiş mimari yapıların onarılmasına da yine bu dönemde başlanmıştır.

Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulundan önce 48 arkeolojik alan, 7 kentsel sit alanı, 563 adet yapı tescili mevcutken 2007 yılından sonra 75 arkeolojik sit alanı, 9 adet kentsel sit alanı ve 673 adet yapı tescili belirlenmiştir (Aksoy, a.g.m.).

Mevcut alanların büyük çoğunluğu İzmit merkezli olarak belirlenmiştir. Bakım ve onarımı yapılan yapı tescilleri gelecek dönemlere, kuşaklara aktarmada büyük önem taşımaktadır.

4.3.3. Kurtarma alışmalarına Bir rnek; ukurbağ Kazı alışmaları

şekil 4. 2 Yaklaşık iki metre uzunluğunda başsız kadın heykeli

Roma Dönemine ait iki bin yıllık olduğu belirtilen heykel bir otopark kazısında tesadüfen bulunuyor. (09.04.2016) <http://aktuelarkeoloji.com.tr>

Kocaeli Arkeoloji Müzesi yetkilileri İzmit ukurbağ mahallesinde 1999 yılı Marmara depreminde harap olmuş bir yapının temelinde gelen bir ihbar ile bilinmeyen kişiler tarafından çıkarılmış 3,5 metre yüksekliğinde dev Herakles heykelinin parçaları ile karşılaşmıştır. Aynı yerde başlayan kurtarma kazıları sonucunda iyi durumda 12 adet rölyef parçalarına da ulaşılmıştır. Tanrıça Athena olduğu bilinen üç ayrı dev heykel parçalarına da ulaşılmıştır (Ağtürk, 2017).

2001 yılında başlayan kurtarma çalışmaları, açılan kamu davalarının sonuçlarını beklendiğinden 2009 yılında çalışmaya başlanabilmiştir. 450 m²'lik alan içerisinde üç ay süren çalışmalar sonucunda bahsedilen heykellere ait onlarca parça bulunmuştur. Yine aynı kazıda taban döşeme üzerinde kaide, sütun ve onlarca mimari öge elde edilmiştir. Bulunan tarihi eserler Kocaeli Arkeoloji Müzesine taşınarak kayıt altına alınmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesine 1950'li yıllarda götürülen 5344 numaralı friz bloğunda Çukurbağ anıtına ait parçalar olduğu anlaşılmıştır (Ağtürk, 2017).

Benzer durumda yapılan kurtarma kazılarında Antik Yunan ve Roma dönemine ait bulunan heykellerin sadece mermerden olmadığı, döneme ait pişmiş toprak ve yine döneme ait kullanılan boyama tekniklere de rastlanmıştır. Bu çalışmaların gelecekteki arkeoloji çalışmalara da ışık tutacağı kesindir.

Çukurbağ Mahallesi kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkan heykel ve rölyefler dışında Kocaeli'nde ki bir diğer büyük örnek de SEKA kurtarma kazı çalışmalarıdır.

1934 ile 1938 yılları arasında SEKA fabrikası inşaatı sırasında yapılan kurtarma kazılarında çoğunluğu heykel ve sikkelerden oluşan eserler İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilip kayıt altına alınmıştır. İzmit'li koleksiyoner ve tarihçi Avni Öztüre'nin dışında topografik bir haritası çıkarılmamıştır (Ağtürk, a.g.m.). Nikomedia/İzmit 'in sahip olduğu değerlerin ortaya çıkarılmasına Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross'un derlemeleri ile çalışmalar devam etmektedir.

4.4. Geçmişten Günümüze Basın Haberleri

Yol Çalışmasında Büyük Lahit Bulundu

Şekil 4. 3 Yol çalışmasında bulunan lahit

İzmit-İstanbul yolunda Tuzla da yapılan yol çalışmasında bulunan lahidin gazete haberi.

(09.05.2017) <http://www.hurriyet.com.tr>

Kocaeli'de 180 kilometrelik antik yol tespit edildi

10 Mart 2018 Cumartesi 16:57 - Son Güncelleme 10 Mart 2018 Cumartesi 17:11

Kocaeli ili ve ilçelerindeki arkeolojik yüzey araştırmalarında şu ana kadar 180 kilometrelik antik yol harita üzerine işlenerek, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na rapor edildi.

Şekil 4. 4 Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross

Kocaeli, Başiskele ilçesinde düzenlenen Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu'nda "Kocaeli Tarihi Coğrafyasına Kocaeli Yüzey Araştırmalarının Katkısı" başlıklı tebliğ sunan Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross. (10 Mart 2018) www.trthaber.com

Kocaeli'de Yapılan Kazıya Tarihi Eser Şoku!

İzmit ilçesinde bir inşaat kazısında çıkan tarihi eser kalıntılarıyla ilgili İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü inceleme başlattı. İzmit Gündoğdu Mahallesi Ayvalık Sokak'ta devam eden bir inşaat çalışmasının temel kazısında tarihi bina kalıntıları çıktığı bilgisini...

9 Ekim 2017 Pazartesi 15:31

İzmit ilçesinde bir inşaat kazısında çıkan tarihi eser kalıntılarıyla ilgili İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü inceleme başlattı.

İzmit Gündoğdu Mahallesi Ayvalık Sokak'ta devam eden bir inşaat çalışmasının temel kazısında tarihi bina kalıntıları çıktığı bilgisini alan İl Kültür ve Turizm Müdürü Adnan Zamburkan ve Müze Müdürü Rıdvan Gölçük, olay yerine giderek inceleme yaptılar. İnşaatın temel kazısında Bizans döneminden kalma 'su kemeri' olarak tabir edilen yapıların olduğu yönündeki söylentilere yönelik inceleme yapan Zamburkan, "Müze Müdürlüğünce hazırlanacak rapor doğrultusunda gerekli işlemler yapılacaktır. Tarihi eserlerin korunmasına yönelik hassasiyetimiz devam etmektedir. Bu gibi durumlarda gerek inşaat sahiplerinin gerekse vatandaşlarımızın müze müdürlüğüne haber vermeleri önem arz etmektedir. Konu Müze Müdürlüğümüzün nezdindedir" dedi. Açıklama, şöyle devam etti: "İlimizde yayın yapan yerel bir gazetede çıkan 'Tarihi kemerlere merdiven dayadılar' başlıklı haberde Gündoğdu Mahallesi Ayvalık Sokakta bir projenin temel kazısında Bizans döneminden kalma 'su kemeri' olarak tabir edilen yapılara rastlandığına yönelik ifadeler yer verilmiştir. Konuyla ilgili olarak harekete geçen İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Adnan Zamburkan ve Kocaeli Müze Müdürü Rıdvan Gölçük belirtilen yere gelerek yerinde gerekli incelemeleri gerçekleştirmiştir. Müze Müdürlüğünce hazırlanacak rapor doğrultusunda gerekli işlemler yapılacaktır. Tarihi eserlerin korunmasına yönelik hassasiyetimiz devam etmektedir. Bu gibi durumlarda gerek inşaat sahiplerinin gerekse vatandaşlarımızın müze müdürlüğüne haber vermeleri önem arz etmektedir. Konu Müze Müdürlüğümüzün nezdindedir. Kamuoyuna saygı ile duyurulur."

Şekil 4. 5 İl Kültür ve Turizm Müdürü'nün incelemeleri

İzmit'te, bir otoparkta yapılan kazı çalışmasında 2.000 yıllık, Roma dönemine ait başsız kadın heykeli bulundu.

İzmit Çukurbağ Mahallesi'nde, eskiden otopark olarak kullanılan bir arsada yapılan çalışmalar sırasında yaklaşık 5 metre derinlikte heykel bulundu. İşçiler hemen yetkililere haber verdi. Daha önce başta Herkül heykeli olmak üzere birçok tarihi eser bulunan mahalleye İzmit Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Müdürlüğü'nden arkeologlar gönderildi.

Şekil 4. 6 Çukurbağ Mahallesi kazı çalışması

Şekil 4. 7 Temmuz 1956 Kocaeli Azim Gazetesi haberi

Şekil 4. 8 14 Aralık 1954 arkeoloji çalışması haberi

Şekil 4. 9 Yol çalışması sırasında bulunan Roma Dönemi'ne ait duvar

İzmit merkez orduevinin önündeki battı çıktı inşaatında rastgele bulunan tarihi duvarlar. Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesine yüz metre mesafe de bulunan Roma dönemine ait duvarlar Yol çalışmasının devam etmesi sonucu tekrar tarihe gömüldü. (F. Y. Ulugün arşivi)

4.4.1. Art Carnuntum Projesi ve İzmit

Hoşgörü Fermanı'nın on iki ülkeyi kapsayan projelendirilip dünyaya takdim edilmesi 2008 yılında olmuştur.

Projenin kurucusu ve yöneticisi Piero Bordin MS 308 yılında Carnuntum'da yapılan toplantıyı anmak için 2008 yılında Carnuntum'da toplanılmış, 311 Nikomedia

Fermanı'nın ilanını 2011 yılında İzmit'te ve MS 313 yılında açıklanan Milano Fermanı'nı da 2013 yılında Milano da yapılan etkinliklerle uluslararası düzeyde kutlamışlardır. Art Carnuntum projesinin Türkiye'deki ortağı Art Nikomedia derneğidir.

Bu proje kapsamında ortak olan ülkeler şunlardır;

Türkiye, Avusturya, Almanya, Fransa, Sırbistan, İtalya, Yunanistan, Bulgaristan, Hırvatistan ve İngiltere'dir. Sırbistan ve İtalya'da iki kent olarak katılmaktadır.

Art Nikomedia derneğinin yöneticisi Akın Ülkü Sevinç'tir. Dernek bu alanda etkinlikler yapmış ve proje kapsamında 2011 yılında İzmit Cumhuriyet Parkı'na Hoşgörü Anıtı'nın açılışını törenle yapmıştır (Ertürk, 2016). Yine bu kapsamda İzmit'te yapılan etkinlikler arasında 2016 yılında çeşitli kurum ve kuruluşların katıldığı panel ve 2017 yılında fotoğraf yarışması, 2012 yılında proje kapsamında tanıtım amaçlı kısa film çekilmiş, fotoğraf sergileri, doğa yürüyüşleri ve konserler düzenlenmiştir. İzmit'in turistik yerlerini anlatan tanıtım kılavuzları hazırlanmıştır (Art Nikomedia Derneği Arşivi). Yaklaşık 1700 yıl önce bir dine mensup oldukları için çektikleri acıları kısmen sona erdiren bir fermanın 1700 yıl sonra hatırlanarak bunun anılması ve dünyaya barış tolerans ve sevginin ne denli önemli olduğunu anlatan bu anmalar toplum için çok değerlidir. İzmit bu değerli hareketliliğin içinde, merkezinde olan kent olarak hak ettiği değeri mutlaka alacağına inanmak güç olmasa gerek.

4.4.2. Günümüzde Nikomedia Etkinlikleri

- Tolerans Way 1. Etap Yürüyüşü; 30 Nisan 2017 de gerçekleşen yürüyüş, Hoşgörü Yolu yürüyüşü olarak KYÖD Derneği yetmişinci yıl özel sayısına yansımıştır. Altmış iki kilometre olan yol KYÖD Gençlik ve Spor Çalışma Grubu tarafından tertiplenmiştir. Çok geniş katılımlı ve halka açık bir yürüyüş olmamasına rağmen, istenilen katılım sağlanmış ve dört günde tamamlanmıştır. Gençlerin İzmit'e olan duyarlılığın artması için Nikomedia'dan Nikea'ya uzanan yolda, bu kent bilincinin oluşmasına vesile olmak istediklerini ve Hoşgörü Bildirgesi'ne yol yaratmanın bir ispatı olarak bu yürüyüşlerin devamı olacağı düşüncesindedir (Badem,2017).
- RTS Televizyonu Belgesel Çekimi: Sırbistan Devlet Radyo ve Televizyonunun on bölümden meydana gelecek belgesel çekiminin Nikomedia ayağının çekimlerinin gerçekleştiği tarih 31 Mayıs 2015 Pazar. Sekiz kişilik teknik ekibin yer aldığı

belgesel çekiminde İzmit'in tarihi mekânları, Bağçeşme Mahallesinde bulunan Roma Döneminden kalma tarihi yapılar çekildi. Çekimlere destek ve ev sahipliği yapan Art Nikomedia Derneği, yönetmenliğini Vasko Vasović'in yaptığı belgeselin İskenderiye, Kudüs, Trier, Moskova, Niş, Zajecar kentlerinde de benzer tarihi çekimlerin yapılacağını bildirdi (Sevinç,2015).

– İzmit'in Tarihi Yerleri Fotoğraf Yarışması: Art Nikomedia Der. tarafından 2013 yılında yapılan yarışma İzmit'in tarihi yerlerinin fotoğraflanmasına yönelik farkındalık yaratmak amacı ile yapılan bir etkinliktir. 22 Mart 2013'te üç tur halinde düzenlenen yarışmada ödülleri kazanan yarışmacılara İzmit kültür müdürü Adnan Zamburkan verdi (Art. N.Der. 2013).

– 2018 Kasım ayında Viyana, Avusturya'da düzenlenen 10. Art Carnuntum Sempozyumuna katılan 9 kişilik heyet Nikomedia'da yayınlanan Hoşgörü Fermanı'nın anısına düzenlenen sempozyum geniş katılımlı olmuştur.

– İzmit kent merkezinde Cumhuriyet Parkı'na 2011 yılında yapılan Hoşgörü Anıtının önünde düzenlenen anmalarda her yıl düzenli biçimde tekrarlanmadır.

Yapılan etkinliklerden bazıları

Uluslararası Carnuntum Sempozyumu / 28-30 Mayıs 2010 / Viyana

– Silk Road Meets Amber Road Etkinlikleri / 28-30 Mayıs 2011 / Viyana

– St Patron's Day Etkinlikleri / 22-23 Eylül 2011 / Zajecar

– Uluslararası Carnuntum Sempozyumu / 10-13 Kasım 2011 / Viyana

– Nis City Festivities / 1-3 Haziran 2012 / Niş

– Ponte Milvio Events / 25-28 Ekim 2012 / Roma

– Uluslararası Carnuntum Sempozyumu / 9-11 Kasım 2012 / Viyana

– Uluslararası Carnuntum Sempozyumu / 8-12 Kasım 2013 / Viyana

– Uluslararası Carnuntum Sempozyumu / 6-8 Kasım 2015 / Viyana

– Pişmaniye ve Hoşgörü Festivali / 22-24 Temmuz 2011 / İzmit

– Hoşgörü Kenti İzmit Etkinlikleri / 26-30 Nisan 2012 / İzmit

– Niş Üniversite Korosu Konserleri / 27-28 Nisan 2012 / İzmit

– Hoşgörü Kenti İzmit Etkinlikleri / 27 Nisan – 6 Mayıs 2013 / İzmit

– Hoşgörü Kenti İzmit Etkinlikleri / 30 Nisan 2014 / İzmit

– Hoşgörü Kenti İzmit Etkinlikleri / 30 Nisan – 5 Mayıs 2015 / İzmit (Mert ve Ertürk, 2016)

4.5. Toplumsal Bellek ve Nikomedia Hoşgörü Fermanı

Toplumsal bellek kişilerin zihinlerinde yerleşik olmakla beraber, kişilerin kişisel hafızaları dışında fakat aynı zamanda onu etkileyen, şekillendiren toplumsal hatırlatma vakasıdır (Atabaş, 2018).

Hafıza, anımsama eylemine işaret eder. Anımsama ise anımsanan şeyin olduğu gibi anımsanması değil, şimdiki zamandan ödünç alınan verilerden de yardım alarak yeniden oluşmasıdır (Habwachs, 2017).

Üzerinde yaşadığımız kentin geçmişinde rol oynayan kültürel ve tarihsel olayların toplumda yer etmesi için hatırlama eylemine ihtiyaç vardır. Toplumsal bellek geçmiş ile gelecek arasındaki bağlantıdır. Bu bağlantı geçmişteki kültürlerin varlığı bilincini canlı tutarsa anlaşılır bir ilişki kurulması kesindir.

Küreselleşme olgusunun kent kültürü üzerindeki etkileri bütünleşme ve standardize olma konusunda kentin mevcut kültürünü ve kültürel mirasını koruyamaması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Hayta, 2016).

Sanayileşmenin ve teknolojinin son yüzyılı aşkın bir süredir insanlık tarihine hızlı girişin olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Kitle iletişim araçlarının büyük hızla yayılan bilgi akışını sağlamasının yanı sıra, çalışma hayatlarındaki değişiklikler yadsınamayacak kadar hızlanmıştır. Durum bu denli hızlı akarken doğal afetler, göç, terör ve savaşlar toplumsal hafızaya etki eden önemli unsurlardır.

Toplumsal belleğin inşası için günümüz koşullarında medyanın önemi büyüktür. Sinema, reklamcılık, gazeteler ve dijital yayınlar önemli yapıtaşlarıdır. Kitle iletişiminin bu inşa ile ilgili birleştirici olması kadar ekonomi politik bağlantılarla yozlaşmakta olduğu da görülmektedir. Bu durum siyasal erkin baskın bir medya kurumu oluşturarak denetim olanağını genişletme çabasıdır (Yılmaz, 2014).

Belleğin kültürel kimlik olarak ele alınması 20. yy. sonlarında olmuştur. J. Assman tarafından literatüre kazandırılmıştır. Modernleşen ve kürselleşen hareketlilik geleneklerin kaybolmasına neden olmaktadır. Bu da hatırlama anlayışına dayanan kültürel belleğin çıkışına neden olmuştur. Kolektif ve bireysel bellek biçimleri geleneğin aktarımına ilişkin araçlardan yoksundur. Toplumların bellekleri mitler,

danslar, yasalar, kutsal metinler, atasözleri ve benzerleridir. Kimliği garanti altına alınan bilgilerin bütünü kütlülerden oluşur (Şimşek, 2018)

Toplumsal bellek alanındaki çalışmaları ile bilinen Pierre Nora, Fransız toplumunda bellek mekanları diye adlandırdığı mekanları saptamaya çalışır ve bu çalışma sonunda altı cilde ulaşır. Çalışmasında nelerin bellek alanı olup olmadığına ilişkin sorular sorar ve cevaplar arar. Hatırlatmanın kolektif doğasını en açık gösteren dil ve anlatıdır. Hatırlama bu tür diyalogların içinde gerçekleşir.

19. yy. Avrupa devletleri kendi güç ve meşruiyetlerini büyük oranda müze, arşiv ve tarih yazımının kendisi gibi yeni hatırlama biçimleri ile genişletmişlerdir (Olick, 2014).

Kocaeli için benzer süreçler geçerli olduğundan, kentin arkeolojik çalışmaları için çok geç kalınmıştır. Kentin en büyük sorunu, Nikomedia'nın kentin yerleşim alanının altında kalmasıdır. Dünyada Roma, Londra, Atina gibi şehirler antik dokusunu ortaya çıkarmış ve tüm dünya insanların ziyaretine sunmuşlardır (Çalık Ross, 2008).

Kocaeli'nde yaşayan yurttaşların büyük bölümü, Nikomedia'yı isimden ibaret sanıyor ve geçmişe ait kültürlerin, Nikomedia Hoşgörü Fermanı'nın farkında değiller.

Kentin hak ettiği toplumsal belleğe kavuşması için devlet destekli kademeli arkeolojik çalışmaların başlatılması, kitle iletişim araçları yardımı ile mevcut durumdan halkın haberdar edilmesi ve etkinliklerin yoğun ve daha çok katılımcıya uygun hale getirilmesidir.

BÖLÜM 5. SONUÇ

Çalışmamızda tarih bilincinin önemini anlatmaya çalıştık. Tarihte geçmişe bakarak bugünü anlayabiliriz aynı zamanda bugüne bakarak da geçmişi anlamının yolları vardır. Bunlardan biri de geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren tarihi yapıtlar, mimari, edebi yazılı belgelerdir. Bir kentin varlığı üzerinde yaşayan konuklarından ibaret değildir. Kentin kimyası geçmişi ile ele alındığında toplumsal bellek sağlıklı şekilde oluşur. Kentin geçmişe dayalı varlığı gerek coğrafi konumundan ve gerekse yaşadığı dönemin ihtiyaçlarına karşılık gelen varlıkları ile önem kazanır.

Nikomedia Hoşgörü Fermanı günümüzde Hoşgörü Deklarasyonu (The Edict of Toleration) olarak bilinir ve Hıristiyanlara karşı baskının sona erdirilmesinden öte tarihte ilk kez dini hoşgörünün dile getirildiği belge olma özelliğine sahiptir. Nikomedia Hoşgörü Fermanı günümüzde çağdaş dünyada önemini koruyan dinler arası hoşgörünün tohumlarını atarak hem Avrupa hem de dünya tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Bireylerin dini inançlarında serbest olmaları, inançlarının gereklerini baskı altında kalmadan açıkça yerine getirebilmeleri ve bunun devletin koruması altında olması ilk kez Nikomedia Hoşgörü Fermanı ile mümkün olmuştur.

. Rönesans ve Reform Hareketleri sonucunda Avrupa imparatorlukları yerlerini ulus devletlere bırakmış, kilisenin devlet ve toplum üzerindeki etkisi azalmıştır. Modern çağın önemli gelişmelerinden biri düşüncenin sekülerleşmesi olduğu kadar, insanların dini inanç ve ibadetlerinde özgür kılınmalarının devletler tarafından güvence altına alınması olmuştur. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi bireylerin inanç ve ibadet özgürlüğünü temel insan haklarından biri kabul ederek, koruma altına almıştır.

Bunun yanında, 20. Yüzyılın ikinci yarısında farklı gruplar, sadece birey haklarının değil grup olarak da insanların farklılıklarından kaynaklanan haklarının olduğunu öne sürerek, günümüze değin çok kültürlülük, çeşitlilik, tanıma kültürü olarak nitelendirilebilecek yeni ve kapsamlı bir sosyal değişim başlatmışlardır. Kadın hakları, etnik grupların, azınlıkların hakları gibi sadece birey olarak tanınan hakların yeterli

olmadığı ve adalet sağlamadığından hareketle, grup haklarının, grup kültürünün, inançlarının, geleneklerinin, dillerinin tanınması ve güvence altına alınması yönünde olmuştur. Kısaca ‘kimlik politikaları’ denilen ve yarım yüzyılı aşkın bir süredir tartışılan olgu, hem sosyal bilimlere etkisi altına almış hem de önemli toplumsal değişimleri beraberinde getirmiştir. Kadınlar kadın oldukları için özel haklara sahip olmaları gerektiğini, insan haklarının yeterli olmadığını, yasa önünde ‘aidiyetten bağımsız olarak eşitliğin’ adaletsizlik yarattığını iddia etmektedirler. Etnik, dini azınlıklar kültürlerinin, dillerinin, inanç ve geleneklerinin, tanınması, korunması, yaşatılması, eşit ve asli kabul edilmesini talep etmektedirler.

Nikomedia Hoşgörü Fermanı ‘kimlik politikaları’, ‘çok kültürlülük’ taleplerinin doğduğu yer olarak İzmit’i işaret etmekte, çok kültürlülüğün, dinler arası hoşgörünün anavatanı olarak Anadolu’yu göstermektedir. İzmit dünyanın ilk inanç özgürlüğü belgesine başkentlik yapmış, Roma İmparatorluğu’nun Hıristiyan azınlığı bu belge ile inanç özgürlüğüne kavuşmuştur.

Nikomedia Hoşgörü Fermanı, dinsel gerilim ve çatışmanın arttığı bir dünyada çok kültürlülüğün, barış içerisinde bir arada yaşamanın, dini tolerans ve hoşgörünün Roma İmparatorluğu döneminden beri Osmanlı İmparatorluğu altında da topraklara özgü, bu coğrafyanın kültürüne içsel tarihsel bir miras olduğunun altını çizmektedir.

Dinler, tarih arenasında her zaman politik ve ekonomik dengelerin eşitliğinde ya da eşitsizliğinde etkili olmuştur. Coğrafi konumları gereği nasıl daha değerli olabiliyorsa kentler ve ülkeler, dinlerde mevcut ülkeyi yahut kenti zenginleştirebilecek noktaya ulaşmıştır tarihte.

Hıristiyanlık geçmişte varlığını henüz yaymaya çalıştığı ilk yüzyıllarda oldukça kötü muamelelere katlanmak zorunda olmuşlar kimi zaman ölümü tercih etmek zorunda kalan inanç sahiplerinin ölümüne yas bile tutamamışlar.

Aslında bütün hak dinler gelişimleri gereği kendisinden daha önce yaygın olan inanç tarafından çeşitli zulüm ve işkencelere maruz kalmışlardır. Bugünün tarih konjonktüründe bile din olgusu belirleyici değil midir? Tarihi arenada geçmişten gelen din savaşları ve çekişmeleri yüzyıllar boyunca da devam edecektir. Oysa bütün dinler

iyiliği, hoşgörüyü ve merhameti savunmaktadır. Bütün dinler yoksullara yardımı, bir diğer inanç sahibine saygıyı öğütlemektedir.

Roma İmparatorluğu uzun süre tarih arenasında bütün ihtişamı ile yer almıştır. Dolayısı ile sahip olunan başkentler bugün olduğu gibi o ülkenin ya da imparatorluğun en ihtişamlı yapılarına merkez inanç ve yönetim binalarına da ev sahipliği yapmaktadır.

Nikomedia/İzmit sahip olduğu coğrafi özellikleri sebebi ve Avrupa ile Asya arasında köprü olan İstanbul'a yakınlığı ile tarih boyunca önemli bir şehir olmuştur. Bu önem Roma İmparatorluğu döneminde olduğu kadar Osmanlı İmparatorluğu döneminde de devam etmiştir. Marmara denizinin gerek gemi tersaneciliği gerekse ticaret alanında kilit noktada olma durumu içinde bulunduğu döneme katkı sağlamıştır.

Çalışmanın yine birinci bölümünde gayrimüslimlerin Osmanlıda güven içinde yaşamış olduklarını görmekteyiz. Öyle ki zaman zaman sahip oldukları imtiyazlar onları ticaret alanında Müslümanlardan daha önemli noktalara getirdiğini çeşitli yazılı kaynaklarda da görmekteyiz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve sonrasında da İzmit'in milli mücadele desteği ve etkisi devam etmiştir. Ancak sürekli deprem ve yıkımlara maruz kalan kent, sahip olduğu kültürel mirası gün yüzüne çıkaracak çalışmalara ulaşamamıştır. 1930'lı yıllarda SEKA Kâğıt Fabrikası'nın inşaatında tesadüfen ortaya çıkan heykeller ve çeşitli kültür öğeleri olmuştur. Günümüze değin henüz sistemli kazı çalışmalarının yapılamıyor oluşu üzüntü vericidir. Sadece İzmit kent merkezine bağlı yetmişin üzerinde arkeolojik sit alanı mevcuttur. Hiçbir arkeolojik çalışmanın olmaması şüphesiz bazı engelleri içinde barındırmaktadır.

Nikomedia/İzmit ülkenin sanayi ve ticaret açısından önemli bir kenti olduğunu bilmekteyiz, İzmit kent merkezindeki yapılaşmanın yoğun olmasının nedeni, Marmara Körfezi ve ona paralel giden tepeler arasındaki yerleşim alanının sınırlı olmasıdır. Arkeolojik çalışmaların başlaması için kamulaştırılacak alanların maddi değeri oldukça büyüktür. Ancak kademeli olarak tasarlandığında ve devlet desteği ile çözülebileceği kesindir.

Roma İmparatorluğu'na 46 yıl başkentlik yapan Nikomedia'nın ihtişamlı olma ihtimali çok yüksektir. Elbette tarih boyunca yaşanan depremler sarsıcı ve mevcut yapıları zedeleyici olmuşlardır. Fakat aynı deprem bölgelerinde olmalarına rağmen kullanılan yapıların dayanıklılığı ortadadır.

Çalışmanın sonuç bölümünde konu genel hatları ile ele alınıp Nikomedia Hoşgörü Fermanı'nın öncesinde Roma İmparatorluğu genel hatları ile anlatılmıştır. Ülkenin yönetim şekli, gelişim süreci ve Hıristiyanlığın ortaya çıkması ile gelişen dinsel sınıflandırmalar ve ötekileştirmeler tarih içinde ele alınmıştır.

Bu çalışma Roma imparatorluğuna 46 yıl başkentlik yapmış kentin başkent olma süreci coğrafi dağılımla temellendirilerek anlatılmıştır.

Çalışmanın diğer kısmında ise Hıristiyanlığın gelişim süreci ele alınmış karşılaştıkları zorluklar ele alınırken gelişen ve değişen süreçlerde, hayatın nasıl şekil değiştirdiği ve tarihsel olayların cereyanı anlatılmaya çalışılmıştır.

Yaşanan zulüm, baskı ve işkencelere karşı direnen ve bunun için sayısız insanın öldürülmesi ve birçoğunun da ölümü tercih etmesi, din olgusunun, toplumları nasıl birbirine kenetleyerek aksine bir büyüme içine girildiği de anlatımlar arasındadır. İnanç özgürlüğü için MS 300'lü yıllarda nasıl mücadeleler verildiği anlatılmış ve dönemin İmparatorlarının koşulları bu fermanla nasıl değiştirebildikleri anlatılmıştır.

Bütün bu sonuç kısmı ve bu çalışma kapsamında yapılan derin analizler ışığında örnek olarak incelenen tarihsel süreç de olgusal tespitleri destekler niteliktedir

Hoşgörü fermanının Nikomedia/İzmit'te olması, kent için büyük bir tarihsel zenginliği ve ihtişamı getirmesi gerekirken ne yerel ne de ulusal bazda herhangi bir hareketliliğin olmaması şaşırtıcı ve kaygı vericidir.

Nikomedia Hoşgörü Fermanı'nın toplum tarafından bilinmesi kentin toplumsal farkındalığını canlı tutarak bu yönde bir bilincin oluşmasına da katkı sağlayacaktır.

Kentte yapılan etkinliklerde konserler, doğa yürüyüşleri, ödüllü şiir yarışmaları ve çeşitli konferanslar düzenli bir sistematığe bağlanarak ve yerel yönetimlerinde katkı sağlaması daha etkili olabilir. Bir derneğin mevcut kültürel etkinlikleri sahiplenmesi ve

kentin tarihsel hak edişi için mücadele vermesi devamlılık duygusunu zayıflatmaktadır. Kentin tarihine sahip çıkma bilincinin canlanması için yapılacakların yanında UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) gibi kurumların mevcut duruma dikkatinin çekilmesi için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Bugüne kadar yapılan sistemli ve devlet destekli bir çalışmaya olanak sağlanmadığı gibi geçmişte de yol yapımı, fabrika kurulumu gibi çalışmalar sırasında rastgele ortaya çıkan buluntular dışında geniş çaplı ve derinlemesine kazı çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu kazı çalışmaları yapılırsa kent tarihte bilinen bütün özellikleri ile ortaya çıkacak ve dönemi hakkında daha kesin ve gerçek cevaplar bulunabilecektir. Ayrıca oluşacak çalışmalardan halkın bilgilendirilmesi toplumsal belleği farklılaştıracak ve halkın dikkatini de çekecektir.

Nikomedia kenti şu an yaşanan yerleşim birimleri altında kalmıştır. Sit alanı ilan edilmesine rağmen mevcut yapılanma izin verilerek devam etmektedir. Çözümün devlet destekli olacağından kuşku duymamakla birlikte yine devletimizin kültür politikaları gereği gerekli karar ve kanunların çıkarılarak bu tarihsel mirasın ortaya çıkabileceği kaçınılmaz gerçektir. Tabii bu mevcut yerleşim birimlerinin altında kalan antik Nikomedia çıkarma çalışmalarının yaşayan ve mevcut yerleşim biriminde olan halkımıza vereceği herhangi bir zararın olmaması gerekmektedir (Ross, A, a.g.m).

Bu tarihsel doku içindeki kent içinde yaşayan insanlar tarafından yeterince bilinmemekte ve bu bilincin oluşmasına katkı sağlayacak etkinlikler de yeterince duyulamamaktadır. Toplumsal bilince katkı sağlayacak bu arkeolojik çalışmaların bir an önce sistemli hale gelerek uygun koşullarda çalışmaya başlaması istegidir.

Sonuç bölümünde bu kısma kadar çalışmanın teorik kısmı içinde yapılan önemli tespitler, bulgular ve elde edilen olgusal yargılar özetlenmiştir. En önemli olanları ön plana çıkarılmıştır. Milano Bildirisi ile Nikomedia Bildirisi'nin ana fikri olan dinler arası hoşgörü fikrinin yapılacak etkinliklerde de uluslararası katılımın geniş çapta planlanıp yapılmasına olanak sağlanması istegidir.

Bu çalışmada yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucu; İzmit'in Hoşgörü Kenti olarak tanınması ve ulusal çapta bunun için gerekli olan ilgin oluşturulması çabasıdır.

İzmit sanayi kenti olarak Kocaeli Sanayi odasının verilerine göre de Kocaeli'deki sanayileşmenin boyutu ülke çapındaki sanayinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. İzmit'teki sanayinin de yüzde yirmi yedisini kimya sanayi oluşturmaktadır. Kullanılan elektrik enerjisi yine ülke genelinin yüzde onunu oluşturmaktadır. Tüm bunların dışında turizmde ileri düzeye gelebilecek geçmişe ve kültürel mirasa sahiptir.

Nikomedia Hoşgörü Fermanı ve kentin sahip olduğu tarihsel miras tüm gerçekliliği ile bilinmektedir. Sorun halkın yeterince bilgi sahibi olmayışı ve gerekli çalışma ve ilginin gösterilmeyişidir. Dilerim duyarlılık oluşmasına ilişkin çalışmalar hızlı ve sistemli şekilde ilerleyecektir. Kent sahip olduğu mirasa hak ettiği ölçüde kavuşacaktır.

EK'LER

Ek 1

KOCAELİ İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRÜ ERCAN YAMEN İLE RÖPORTAJ

E.S. Koçyiğit: Sayın Ercan Yamen Kocaeli'nde göreve ne zaman başladınız?

E. Yamen: 1981 yılında babamın memuriyeti nedeni ile Kocaeli'ne geldik ancak ben 1997 yılında İl Kültür Müdürü olarak görevime başladım. O günden bu yana aynı kurumda çeşitli kademeler de görevimi yaptım, devam ediyoruz.

E.S. Koçyiğit: 1981 yılından beri Kocaeli'nde oturduğunuzu ve bu kamu görevini yerine getirdiğinizi söylediniz. Bu sanayi kentinde kültür il müdürü olmak nasıl bir duyguydu?

E. Yamen: Kocaeli sanayi kenti olarak bilinen bir kenttir. Fakat ben Kocaeli'nin kültür anlamında da derinlikli bir kent olduğu bilgisine sahiptim. Özellikle Roma İmparatorluğu'na 45 yıl başkentlik yapmış bir kentin bu kültürün izlerini taşıması olanaksızdı.

E.S. Koçyiğit: Bize biraz Kocaeli müzeleri hakkında bilgi verebilir misiniz?

E. Yamen: Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Kasr-ı Humayun-Saray Müze, TCG Gayret Gemi Müzesi, TCG Hızır Reis Müzesi, Osman Hamdi Bey Evi ve Müzesi Atatürk ve Redif Müzesi, Kocaeli Bilim Merkezi ve SEKA Kâğıt Müzesi olmak üzere çeşitli dönemlere içindeki eserler ile tanıklık eden toplam yedi büyük müzemiz vardır.

E.S. Koçyiğit: Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi hakkında Roma dönemine de ışık tuttuğu için biraz daha ayrıntılı bilgi verebilir misiniz? Ne zaman açıldı? Kaç eser var? Ziyaretçi sayısı nedir?

E. Yamen: Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Roma dönemi ve Osmanlı dönemine ait tarihi eserlerin sergilenmesinin dışında paleolitik, Helen ve Bizans İmparatorluğu dönemlerine ait eserler de bulundurmaktadır.

E.S. Koçyiğit: Ne zaman faaliyete geçti ve daha öncesinde eserler nerede sergileniyordu?

E. Yamen: Şu anda bulunduğu yer 1910 yılında Alman Mimar Otto Ritter tarafından tasarlanarak tamamlanmıştır. Ancak 2004 yılında yeniden bir yapılanma sürecine geçerek 2007 yılında bugünkü yerine kavuşmuştur. Beş dönüm bir arazi üzerinde çık hava sergi niteliğinde çeşitli heykel ve tarihsel temaların bahçesinde sergilenmektedir. Bunların yanı sıra konferans salonu ve kafeteryaları da mevcuttur. Müze, 1.965 arkeolojik, 1.549 etnografik nesne ve 5.155 madeni paradan oluşmaktadır.

Bundan önce şehir merkezine 250 metre mesafede bulunan Saatçi Ali Efendi Konağı kullanılmaktaydı. Fakat alanın uygun olmayışından bahçede sergilenen büyük parçalar Kasr-ı Humayun –Saray Müzesi'nin bahçesinde sergileniyordu

E.S. Koçyiğit: Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi yılda ortalama ne kadar ziyaretçiye sahiptir?

E. Yamen: Yıllık ortalama 15000'ün üzerinde ziyaretçisi olan müzemiz, bu sayının çok üstünde ziyaretçiye de kavuşacaktır yakın tarihimizde. Duyurulara rağmen bunun yeterli olduğunu düşünmüyoruz. Bu alandaki çalışmalar hızla devam edecek ve daha fazla ziyaretçiye kavuşacağına inancımız tamdır. Az önce sayılarını verdiğim eserlerin adetlerine daha önce Kocaeli'nde müze yokken İstanbul Etnografik Müzesine gönderilen eserler de İstanbul'da sergilenmeye devam etmektedir.

E.S. Koçyiğit: Sayın Ercan Yamen, sormak istediğim önemli sorum şu olacak. Bugüne kadar yapılan buluntu kazıların sistemli bir kazı biçimine geçilmesine ilişkin engeller ve sıkıntılar nelerdir?

E. Yamen: Bakın çok karışık bir durum. Öncelikle bildiğiniz gibi Kocaeli kent merkezi deniz ile tepeler arasında sınırlandırılmış bir dar yapı içinde yaşamaktadır. Geçmiş medeniyetlerin oldukça fazla olabileceğini biz biliyoruz ancak kimi inşaat temellerinde ortaya çıkan buluntu eserlerin kazıya devam edebilmesi için bile yargı süreci kamulaştırma ve alanın yerleşim yeri içinde olması oldukça zorlayıcı durum teşkil

ediyor. Burada yapılan kent arkeolojisidir. Bu çoğu kez şehir merkezinde olduğu anlamına geliyor. Eğer bağımsız ya da yerleşim yerlerinin dışında olsa dediğiniz gibi hemen çalışmalara başlamamanın bir nedeni yok. Ancak yaşayan bir doku içerisinde hareket kısıtlaması ve yasal izin süreleri çok önemli bir bekleme durumu meydana getiriyor. Kaldı ki bir çok çıkan eser taşınmaya müsait olamadığından çoğu kez çıkan yer eğer uygunsa kamusal alan olması yönünde gerekli izinlerin alınıp bulunduğu yerde korumaya alabiliyoruz. Arkeolojik sit alanlarının çoğu kişilere ait tapulu yerler. Bu durum biraz önce bahsettiğim süreçlerin uzamasını meydana getiriyor.

E.S. Koçyiğit: Bu kadar değerli bir geçmişi olan Kocaeli neden hak ettiği kültür turizmine sahip değil?

E. Yamen: Kocaeli tarihsel doku anlamında gerçekten değerli bir kent, bu durumun ön planda olmamasının çeşitli sebepleri var elbette. Birincisi çok önemli bir sanayi kenti. Türkiye'deki sanayi çarkının önemli dişlileri bu kentte bulunmaktadır. Bu durum ciddi bir ticari hareketlilik ve işçi yoğunluğu demektir. İkincisi yine sanayi kenti olmasından ötürü sürekli bir göç alma durumu var yani nüfus hareketliliği de çok fazla. Bir diğer neden ise yeterli ilginin oluşabilmesi için tanıtımın karşılığını bulamamış olması. Biz bu konuya dikkat çekmek için konuya ilişkin dernek vakıf ve belediyelerimizle ortak çalışma içerisindeyiz. Öyle sanıyorum ki önümüzdeki günlerde bu konuya ilişkin önemli adımlarda Belediyelerimiz tarafından atılacaktır.

E.S. Koçyiğit: Nikomedia Hoşgörü Fermanı'nın Kocaeli için nasıl bir etkisi var sizce ve yeterince biliniyor mu?

E. Yamen: Nikomedia Hoşgörü Fermanı'nın kentimizin tarihine ilişkin çok önemli bir yeri vardır. Dinler arası ilk hoşgörü fermanının Nikomedia'da olması onur vericidir. Hoşgörü dünyanın ihtiyacı olan en önemli kavramlardan biridir. Özellikle dinlerin birbirlerine karşı olmazsa olması hoşgörüdür. Savaşlar, açlık ve diğer tüm sıkıntıların temelinde de hoşgörüsüzlük vardır. Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlara karşı yaptıkları zulüm karşısında bu fermanın verilmesi çok önemli bir başlangıçtır dünya tarihinde. Fakat bu fermana ilişkin kentimizde yapılan doğa yürüyüşleri, yarışmalar ve kısmen yetersiz çeşitli tanıtımlar yeterince halka ulaşamamıştır. Katılımların daha geniş katılımlarla yapılması gerekmektedir. Özellikle KYÖD (Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği)'ün yayıncılıkta verdikleri destekler, Art Nikomedia derneğinin yarışmaları

etkinlikleri oldukça fazladır. Çekül Vakfı (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı) Kocaeli temsilcisi Sayın Numan Gülşah'ın katkıları çok önemlidir.

E.S. Koçyiğit: Bunlar yeterli değil midir?

E. Yamen: Hayır, yeterli değildir. Nedeni ise Kocaeli oldukça hareketli bir kenttir. Sanayi çarkları içinde, yoğun giden sosyal yaşamın kaygan zemini bu tip etkinlik ve duyuruların kısıtlı bir çevre tarafından haberdar olmasına yetebiliyor. Genel halk adına bu biliniyor mu dersiniz kesinlikle hayır derim.

E.S. Koçyiğit: Kocaeli'nde Nikomedia Hoşgörü Fermanı'nın bilinmesine ilişkin daha fazla neler yapılabilir?

E. Yamen: Vakıf ve derneklerin yanı sıra Kocaeli Büyük Şehir ve İzmit Belediye'sinin daha fazla destek vermesi gerekir ki vereceklerine de inancım tamdır. İletişim araçları aracılığıyla konuyla ilgili yürüyüş, yarışma, konser gibi aktivitelerin duyurularının daha geniş kitlelere ulaşmasını saplamaktır. Yine ilgili dönemlere ait heykel, rölyef ve anıt gibi geçmiş dönemleri anımsatan sanat eserlerinin kentin belirli yerlerinde sergilenmesi gerekir. Çünkü görmek anımsamaktır, anımsamak bilmektir ve bilmek ise belleği oluşturur.

E.S. Koçyiğit: Sizce Toplum belleğine, geçmiş medeniyetlerin kültürel varlıkları ve Hoşgörü Fermanı faydası olacak mıdır?

E. Yamen: Toplum belleği dediğimiz şey o kentin geçmişi, sahip olduğu değerlerin bilinmesi ve içinde yaşayan insanların bunun farkında olmaları demektir. Örneğin Kurtuluş Savaşımız örnek alalım hepimiz bunun farkındayız. Tarih kitaplarından ve bu kıymetli vatanın değerlerini biliyoruz. Fakat bunu anlatan bir görselin, örneğin top taşıyan askerlerin ve savaş ve zaferi anlatan heykellerin etkisini düşünelim. Büyüyen çocuklar bunu görecek, öğrenciler, yabancılar, günlük hayatın içinden yer alan bu tür durumlar ister istemez orada yaşayan insanların belleklerinde yer edecektir. İşte bu örnekten yola çıkarsak kentin sahip olduğu geçmiş medeniyetlere ait değerlerin daha bilinir ve daha öne çıkan pozisyonda burada yaşayan insanların bilgi ve bilincine girmiş olması önemlidir.

E. S. Koçyigit: Hoşgörü Fermanı'nın kent kültürüne etkisinin dışında turizmde de katkısı olacak mıdır?

E. Yamen: Hoşgörü Fermanı'nın etkileri olumlu olacağını biliyoruz. Ancak bir diğer konu turizmde ise katkıları daha da büyük olacaktır. Kocaeli, sanayi kentidir. Özellikle, Türkiye'nin gelişim dönemlerinde önemli bir lokomotifidir. Fakat bugüne kadar yeterince gün yüzüne çıkamamış eski medeniyetlerin izlerine bu denli sahip olan kent hak ettiği yerde değildir ne yazık ki. Yapılan çalışmalar ve belediyelerimizin de istek ve destekleri ile ve bizim de kurum olarak katkılarımızla inanıyorum ki önümüzdeki dönemlerde güzel bir noktaya gelecektir.

Konuşmamızın başlarında bahsettiğimiz çeşitli sıkıntılar vardır fakat aşılmayacak sıkıntılar değildir. Dünyanın barışa, hoşgörüye her zaman ihtiyacı vardı olacaktır da. Nikomedia Hoşgörü Fermanı'nın ilan edildiği kent olan Kocaeli, gerekli çalışmaların yapılarak sanayi de olduğu kadar turizmde de iyi yerlere geleceğine inanıyorum.

E.S. Koçyigit: Röportaj için çok teşekkür ederim.

Ek 2

ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı) KOCAELİ TEMSİLCİSİ NUMAN GÜLŞAH İLE RÖPORTAJ

E.S. Koçyiğit: Numan Bey Kocaeli’nde gerek vakfınızın fakat gerekse şahsınız adına yaptığınız çalışmaları basından takip ediyoruz. Sormak istediğim soru şu; Nikomedia Fermanı’nın ve buna bağlı olarak İzmit’te arkeolojik çalışmaların sistemli ve araştırmaya yönelik olmamasının nedenleri nelerdir.

N. Gülşah: Kente sadece ÇEKÜL Vakfının değil, KYÖD Derneği’nin de katkıları oldukça fazla olmuştur. Gerek yaptığımız organizasyonları mekânsal olarak sahiplenme ve gerekse herhangi bir haksızlık durumunda tüm olanakları ile bu tarihi mirasın ortaya çıkması için ciddi çalışmalar sürdürmüştür, sürdürmektedir. Yine Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji bölüm Hocalarımız Özellikle sevgili Prof. Ayşe Çalık Ross İzmit’in bu tarihsel dokusunu koruma mevcut bilgiler ışığında araştırma ve kazılara yönelik çalışmaların başlaması ve sistemli hale gelmesi için yazınsal ve sosyal düzeyde verdiği emek kayda değerdir.

E.S. Koçyiğit: Nikomedia Hoşgörü Fermanı için İtalya’ya da davet edildiniz sanırım. Biraz bunu konuşabilir miyiz?

N. Gülşah: ÇEKÜL Vakfı olarak biz bu mevcut durumu kendimize görev edindik. Dünya şairi Sayın Özkan Mert adına 2011 yılından bu yana Hoşgörü ve Tolerans Ödüllerinin dağıtıldığı bir törenle her yıl kutlanmaktadır. İtalya’ya dört kez davetli olarak Milano Fermanı’nın kutlamalarına ve çeşitli etkinlik ve sempozyumlara katıldım. Fakat orada devlet destekli ve çok geniş çaplı konferanslar ve kutlamalar yapılmaktadır. Biz ise sahip olduğumuz zenginliğin, kültürel zenginliğin farkında bile değiliz.

E.S. Koçyiğit: Hoşgörü Fermanı’nın kentimizde düzenlenen etkinlik programı kapsamında başka neler yapılmaktadır?

N. Gülşah: Art Nikomedia Derneği Art Carnuntum Projesinin Türkiye ayağıdır. Her yıl bu proje kapsamında çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve daha geniş katılımların sağlanması için çeşitli aktiviteler yapılmaktadır.

E.S. Koçyiğit: Peki bunlar yeterli mi sizce?

N. Gülşah: Ulusal ve yerel basın ve televizyon gibi halka kesin ve dolaysız ulaşma kanallarının daha aktif kullanımı şarttır. Çünkü dergi ve broşürlerle duyurmaya çalıştığımız etkinlikler belli bir insan kitlesine ulaşmaktadır. Fakat televizyon ve ulusal haber kaynakları bunu saniyeler içinde gerçekleştirebilir.

E.S. Koçyiğit: Halkın duyması neden bu kadar önemli bu devletin vereceği karar ve desteklerle ilerlemeyecek midir?

N. Gülşah: Halk nerede yaşadığının farkında değil. Yapılacak bağımsız bir anket çalışmasında yapılan tüm etkinliklere rağmen yüzde birinin bile haberi olduğunu sanmıyorum. Kentlerin bilinçleri ve bellekleri vardır ancak yıllarca verilmemiş bir bilginin bilinç oluşturması beklenemez elbette. Çoğu yerleşim biriminde oturan insanımız sit alanında neden oturduğunu ve neyi ifade ettiğini bile bilmiyor bu onların suçu değil elbette.

E.S. Koçyiğit: Fermanın önemini bize biraz siz anlatabilir misiniz?

N. Gülşah: Bakın bugün dünyada olup biten bütün çirkinlikler, açlıklar ve savaşlar temelde insanların birbirine gösteremedikleri tolerans ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanmaktadır. Dinler arasında gün geçmiyor ki biri bir diğerine kendi dinini korumak için leke atmasın. Dünya basını din terörü üzerinden nemalanıyor. Bu topraklarda 1708 yıl önce bir hoşgörü örneği olarak akan kanın durması kişilerin bir diğerine saygı duyması ve hatta ülkelerin kendi içlerindeki azınlıklara saygı duyması gerektiğini anlatan resmî belge hazırlanıp sunulmuş. Bence bu dünya için bile değerli bir durumken, bunun kentimizde olması bizler için ayrıcalıklı bir onur ve sevinçtir.

Şekil 6. 1 Nikomedia Hoşgörü Anıtı

E.S. Koçyiğit: İzmit'te Nikomedia Hoşgörü Fermanı anıtının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

N. Gülşah: Yeterli olmadığını elbette biliyoruz. Hatta halkın bu anıtın ne olduğuna dair en ufak bilgi sahibi olmadığını da biliyoruz. Ancak gerekli altyapı çalışmalarının yapılarak kente ve fermana yakışır heykel anıt yapma düşüncemiz var. Ancak bunu karşılayacak belediye ve iş insanlarından destek talebimiz olacaktır.

E.S. Koçyiğit: Bir de işin İzmit tarafı var değil mi?

N. Gülşah: Evet elbette bir de İzmit tarafı var düşünebiliyor musunuz 46 yıl başkent olan bir kent dünyada onlarca örneği olan Roma, Milano gibi kentlere kıyasla ne kadar geride olabilir? Elbette İzmit'in altında yatan cevher belki de örneği çok az olan tarihi güzelliklerle dolu. Kazdığınız neredeyse her alanda bir buluntuyla karşılaşmamanız işten bile değil. Ama ne yazık ki bunlar ciddi çalışmalar ve bakanlık düzeyinde olmayınca sadece bizim gibi birkaç kurumun takibinde kalıyor bu nedenle çok üzgünüz.

E.S. Koçyiğit: Son olarak söylemek istediklerinizi alabilir miyiz?

N. Gülşah: Bakın kentlerin dili vardır, tıpkı doğanın bir dili olduğu gibi. Ben İzmit'i dili bağlanmış ve sessizliğe mahkûm edilmiş bir kent olarak görüyorum. Fakat mutlaka bir gün İzmit sanayi kenti olarak sahip olduğu prestijli duruma dünya kültürlerine ev sahipliği yapan kentler gibi hak ettiği güzelliği yakalayacaktır. Buna yürekten inanıyor ve insanımızı buna sahip çıkmaya davet ediyorum...

E.S. Koçyiğit: Çok teşekkürler bu görüşme için.

KAYNAKÇA

- Akşit, Oktay. **Roma İmparatorluk Tarihi**, İ.Ü Edebiyat Fak. Yay, İstanbul, 1985.
- Akşit, Oktay. **Roma İmparatorluk Tarihi (2.Cilt)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1972.
- Akdağ, Mustafa. **Yakın Çağ Dönemi Avrupa Tarihi**, Berikan Yayınları, İstanbul, 2010.
- Alikılıç, Dünder ve ark. **Osmanlı Belgelerinde Kocaeli**, KBŞB Yayınları, Kocaeli, 2017.
- Altındağ, Aytunç. **Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri**, Alfa Yayınları, Ankara, 2002.
- Altunay, Erhan. **Paganizm-1 Kadim Bilgelige Giriş**. Hermes Yayınları, İstanbul, 2015.
- Arı, Bülent. **Anadolu'da Paranın Tarihi**, T.C Merkez Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.
- Bakan, Muhittin. **Nail İnal Armağanı**, Kocaeli Dokümantasyon Merkezi Yayınları, Kocaeli, 2019.
- Çalık Ross, A. **Antik İzmit: Nikomedia**, Delta Publishing House, İstanbul, 2007.
- Dikici, Radi, **Şu Bizim Bizans**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.
- Dikici, Radi. **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, 8. B., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013.
- Dürüşken, Çiğdem.** Antik Çağ'da Yaşamın ve Ölümün Bilinmesine Yolculuk Roma'nın Gizem Dinleri, **Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.**
- Fıratlı, Nezih. **İstanbul Arkeoloji Müzesi Seçme Bizans Eserler Rehberi**, Milletler arası Bizans Tetkikleri, İstanbul, 1955.
- Foss, Clive. **Anadolu'daki Orta Çağ Kalelerinin İncelenmesi: Nikomedia**, Çeviren: F. Yavuz Ulugün, Kocaeli Gazetecilik ve Yayın AŞ, Kocaeli, 2002.

Güney, Hale. **Nikomedia (İzmit)'da Sikke Basımı ve Kentin Roma Dönemi Kent Sikkeleri**, Ege Yayınları, İstanbul, 2007.

Halbwachs, Maurice. **Kollektif Hafıza**, Heretik Yayınları, Ankara, 2017.

Eren, Mustafa ve ark. **Anadolu'da Helenistik Dönem**, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, Görsel Yayınları, İstanbul, 1982.

Livius, Titus. **Roma Tarihi 2**, İlya yayınları, 2011.

Mango, Cyril. **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Öztüre, Avni. **Nikomedia-İzmit Tarihi**, A. Öztüre Yayınları, İstanbul, 1969.

Tanilli, Server. **Uygurlık Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2006.

Tekindağ, Ş., İdalı, K., Turhan, S., Öztürk ve ark. **Dünya Tarihi**, Kaynak Kitaplar, İstanbul, 1975.

Ulugün, Y, Bakan, M., Taner, A. **Kocaeli ve Çevresi Tarihi II: Roma Dönemi Bithynia**, KYÖD Tarih Yayınları, Kocaeli, 2007.

Ulugün, Feyzallah Yavuz. **Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi**, KYÖD Tarih Yayınları, İzmit, 2008.

Zeyrek, Turgut, H. **Nikomedia, Arkeolojik Açıdan Genel Bir Değerlendirme**, Ege Yayınları, İstanbul, 2005.

Dergiler ve Tezler

Ağtürk, Tuna Şare. **İmparatorluk Başkenti Nikomedia'nın Renkli İhtişamı**, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu I. Cilt, Kocaeli Büyükşehir Yayınları Kocaeli, 2017

Adıbelli, Ramazan, **Candida R. Moss The Myth of Persecution: How Early-Christians Invented a Story of Martyrdom**. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S:59: 1, 2018

Azimli, Dilaver. **Osmanlı Devleti'nin Tarihinde Kocaeli'nin Rolüne Dair**, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu I. Cilt, Kocaeli Büyükşehir Yayınları Kocaeli, 2017

Aksoy, Taner. **Kocaeli Kültür Varlıkları**, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu I. Cilt, Kocaeli Büyükşehir Yayınları Kocaeli, 2017.

Atabaş, Ahmet, **Geleneksel Mahallede Toplumsal Bellek**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2018.

Başer, Alper. **Ahkam Defterlerinde İzmit**, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III. Cilt, Kocaeli Büyükşehir Yayınları Kocaeli, 2017.

Badem, Deniz, **Hoşgörü Yolu ve Yürüyüşü**, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Dergisi, 70.yıl Özel Sayısı, 2018.

Çalık Ross, Ayşe, (İzmit'te Arkeoloji ve Yüzey Araştırmaları, **I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri I-II**, Kocaeli, 20-22 Nisan 2006.

Çalık Ross, A, **Hoşgörü Başkenti Nikomedia ve Galerius'un Hoşgörü Fermanının Çeviri Denemesi**, Kocaeli Üniversitesi, FEF, Arkeoloji Bölümü, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD), 2017.

Çizim: **Antik Çağ'da Nikomedia Kenti**. (Çizim: Onur Şahna, Çalık Ross 2007: Kapak), 2007.

Çeken, Muhittin, Yaşar, Ş. **Bizans-Arap Mücadelesinde Kocaeli**, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu I. Cilt, Kocaeli Büyükşehir Yayınları, Kocaeli, 2017.

Fendoğlu, Hasan Tahsin, Roma **İmparatorluğu'nun Devlet Felsefesi ve Osmanlı Devlet Felsefesi**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:6, 1993.

Göktuğ, Halis. **Semavi Dinler ve Savaş Geleneği**, <http://dikine.blogspot.com/2014/02/semavi-dinler-ve-savas-geleneği.html>, 2006.

Gülşah, Numan, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği, 70.yıl Özel sayısı, 2017.

Hayta, Yasemin. **Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı**, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:2, Aralık 2016.

Kaya, Selimeniz, D, Arda, **Bazı Orta Çağ Seyyahlarının Gözünden Kocaeli**, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II. Cilt, Kocaeli Büyükşehir Yayınları, Kocaeli, 2017.

Mert, Z, Ertürk, F. **Nikomedya-311 Hoşgörü Fermanı ve Art Carnuntum Projesinin Kolektif Bellek Açısından Değerlendirilmesi**, Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 2016.

Olick, K Jeffrey. **Kollektif Bellek: İki Farklı Kültür**, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, s:2, Ankara, 2014.

Öztürk, Murat. **Bir Roma İmparatorluğu Başkenti Nikomedia**, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu I. Cilt, Kocaeli Büyükşehir Yayınları Kocaeli, 2017.

Sevinç, Akın Ülkü. **Nikomedia Etkinlikleri**, www.artnicomedia.org.tr, Art Nikomedia Derneği, 2015

Sezer, S. Sezin. **Nikomedia Antik Kenti'nden Heykeltıraşlık Eserleri**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 20, 2015.

Şimşek, H, Anjelika. **Göç ve Kültürel Bellek**, II. Uluslararası Multidisiplinler Çalışmaları Kongresi Kitabı, Ankara, 2018.

Ünver, Tuğçe. **Geç Antikçağ Hıristiyan Tarih Yazarı Lactantius ve İlahi Adalet Teması**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 68, 2019.

Yılmaz, Recep. **Medya Aracılığı ile Toplumsal Belleğin İnşası**, I. Ulusal Toplumsal Bellek ve Medya Paneli, İstanbul, 2014.

Yiğit, Ali Ata. **XIX yy. İzmit ve Çevresinde Gayrimüslim Nüfusun Yoğunlaşması ve Sonuçları**, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III. Cilt, Kocaeli Büyükşehir Yayınları, Kocaeli, 2017.